

**Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra politologie**

Namibie: Moderní technologie ve volebním procesu

Diplomová práce

Autor: Bc. Kateřina Loužilová
Studijní program: Politologie – africká studia
Forma studia: prezenční
Vedoucí práce: Doc. PhDr. Vlastimil Fiala, CSc.

V Hradci Králové 11. 7. 2019

Zadání diplomové práce

Autor: Kateřina Loužilová

Studium: F16NP0056

Studijní program: N6701 Politologie

Studijní obor: Politologie - africká studia

Název diplomové práce: **Namibie: Moderní technologie ve volebním procesu**

Název diplomové práce AJ: Namibia: Modern technologies in the electoral process

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

V posledních letech lze napříč kontinenty sledovat zvýšený zájem o inovace volebních systémů prostřednictvím, zavádění různých prvků, elektronického hlasování. Tento trend se z hlediska diskuzí, ale i reálné praxe, nevyhnul ani Africe. Otáze, které se v rámci tohoto tématu nabízí, je nespočet: Co vede jednotlivé vlády k diskuzi a samotnému zavedení elektronického hlasování? Jaká je finanční stránka věci? Jak složité je takové volby napadnout a manipulovat s volebními výsledky? Jaká jsou pozitivní využití elektronického hlasování? Mohou být takové volby atraktivnější pro voliče? Otáze, plynoucích z tohoto tématu vyvstává nespočet, a proto se tato diplomová práce pokusí analyzovat implementaci a využití tzv. Electronic Voting Machines (EVMs) v Namibii. Konkrétněji se bude zabývat případem tamních prezidentských a parlamentních voleb 2014, kdy byly EVMs využity poprvé. Tento text se tak pokusí zanalyzovat důsledky, které vyplynuly z implementace a využití EVMs v Namibii. K naplnění těchto cílů budou využity teze vycházející z prací, které se zabývají e-governmentem a volebními manipulacemi.

Basu, Subhajit. 2004. "E-Government and Developing Countries: An Overview." In: International Review of Law Computers & Technology 18, č. 1, 109-132. Dostupné na: <http://workspace.unpan.org/sites/Internet/Documents/UNPAN93468.pdf>

Bauer, Gretchen, Tailor, Scott D. 2011. Politics in Southern Africa. Second Edition. London: Lynne Rienner Publisher.

Dočekalová, Pavla. 2012. Komparativní výzkum volebních podvodů: metodologické přístupy a možnosti sběru dat. Evropská volební studia 7, č.2, 91-100.

EISA. 2014. Electronic Voting and the 2014 Namibian General Elections A Brief Assessment Report. Dostupné na: <https://www.eisa.org.za/pdf/nam2014eisa.pdf>

Election Watch. 2014. Electronic Voting Machines. Briefing Paper No. 1. Dostupné na: <http://ippr.org.na/wp-content/uploads/2014/10/Election%20Watch%20EVM%20paper.pdf>

Electoral Act No. 5 of 2014. Dostupné na: <http://aceproject.org/ero-en/misc/namibia-electoral-act-no.-5-of-2014/view>

Electoral Commission of Namibia. 2014. ECN EVM. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=t822-cu1q5c>

Fiala, Vlastimil. 2013. Strany a stranický systém Namibie. Olomouc: Iuridicum Olomoucense

Heeks, Richard. 2002. "E-Government in Africa Promise and Practice." In: Journal Information Polity 7, 97-114. Dostupné na: <https://pdfs.semanticscholar.org/473d/b0a40b98d8365d0b3c6191d9351ddc7ac0bb.pdf>

Monga, Anil. 2008. "E-government in India: Opportunities and challenges." In: JOAAG 3, č. 2. Dostupné na: <http://workspace.unpan.org/sites/internet/documents/S4IN08%20E-government%20in%20India%20Opportunities%20and%20Challenges.pdf>

Mutula, Stephen, Mostert Janneke. 2010. "Challenges and opportunities of e-government in South Africa." In: The Electronic Library 28, č. 1, 38-53. Dostupné na: <https://pdfs.semanticscholar.org/08dc/8131371a4a0a3ade07a83a7e732d7839ee26.pdf>

Garantující pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Vlastimil Fiala, CSc.

Oponent: Mgr. Jan Prouza, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 20.4.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením pana Doc. PhDr. Vlastimila Fialy, CSc. samostatně a uvedla jsem všechny použité zdroje a literaturu.

V Hradci Králové dne 11. července 2019

Anotace

LOUŽILOVÁ, KATEŘINA. *Namibie: Moderní technologie ve volebním procesu*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2019. 75 str. Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá namibijskými volbami z 28. listopadu 2014, kdy voliči vybírali prezidenta a přímo volené členy Národního shromáždění. Volby byly specifické a průlomové tím, že voliči jakožto první v Africe volili pomocí tzv. Electronic Voting Machines, které tamní vláda zakoupila v Indii. V zájmu závěrečné práce je pak zkoumat, zda tyto přístroje působí na tamní volební proceduru v pozitivním či negativním slova smyslu. Z důvodu neexistence teorie, která by se problematikou zabývala, jsou odpovědi hledány v různých teoretických konceptech. Konkrétněji jde o teze zabývající se eGovernmentem, který osvětluje, proč jsou takovéto prvky v některých státech přijímány. Dále způsoby a techniky hlasování, které nastiňují historický vývoj. Také jsou popsány hlavní silné a slabé stránky nových volebních technologií. V neposlední řadě se práce pokouší nalézt některé volební manipulace a podvody, které mohou tyto inovace přinášet.

Klíčová slova: Namibie, Volby, Elektronické hlasovací přístroje, Elektronické hlasování

Annotation

LOUŽILOVÁ, KATEŘINA. *Namibia: Modern Technologies in the Electoral Process*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2019. 75 pp. Diploma Thesis.

This diploma thesis deals with the Namibian elections of 28th November 2014, when the citizens voted for the president and directly elected members of the National Assembly. The elections were specific and innovative in the fact that the voters were the first in Africa to cast votes using so-called Electronic Voting Machines, which the government procured in India. It is in the interest of the thesis to examine whether these devices influence the local election procedure in a positive or negative sense. Because of the absence of theory to address the issue, answers are sought in various theoretical concepts. More specifically, it is the eGovernment thesis that explains why such elements are accepted in some states. Furthermore, the voting methods and techniques outlining historical developments. The main strengths and weaknesses of new voting technologies are also described. Last but not least, the thesis attempts to find possible electoral manipulations and frauds that can bring these innovations.

Keywords: Namibia, Elections, Electronic Voting Machines, Electronic Voting

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce panu doc. PhDr. Vlastimilu Fialovi, CSc., za vedení mé práce, cenné rady, trpělivost a ochotu. Také bych ráda poděkovala Richardovi a svým rodičům za neutuchající psychickou podporu.

OBSAH

Seznam tabulek a obrázků.....	10
Seznam tabulek	10
Seznam obrázků	10
ÚVOD	11
1. TEORETICKÁ ČÁST.....	17
1.1. eGovernment	17
1.2. Hlasovací techniky	19
1.3. Vývoj způsobů hlasování.....	19
1.4. Moderní způsoby hlasování.....	24
1.4.1. Tištěný hlasovací lístek (the Australian Paper Ballot).....	24
1.4.2. Mechanický/pákový sčítací stroj (Mechanical Lever Voting Machines).....	24
1.4.3. Děrný štítek (Punch Card Voting/Votomatic system).....	25
1.4.4. Systém optického snímání/skenování hlasů (Marksensův systém).....	26
1.4.5. Elektronické hlasování ve volebních místnostech (Direct Recording Electronic Voting System - DRE)	26
1.5. Pozitiva a negativa EVM.....	28
1.6. Volební manipulace a podvody	29
2. ANALYTICKÁ ČÁST	34
2.1. Volby 1989 – 2009	37
2.2. Volby 2014	39
2.3. Právní zakotvení elektronického hlasování	43
2.4. Electronic Voting Machines a namibijská volební procedura.....	47
2.5. Zhodnocení voleb a shrnutí	54
ZÁVĚR.....	57
PRAMENY A LITERATURA	61
Literatura	61
Prameny.....	63
PŘÍLOHA.....	73

Seznam zkratek

APP	All People's Party / Všelidová strana
AU	African Union / Africká unie
BEL	Bharat Electronics Limited
BU	Ballot Unit / hlasovací jednotka
CU	Control Unit / kontrolní jednotka
DRE	Direct Recording / elektronické hlasovací zařízení s přímým záznamem
DTA	Democratic Turnhalle Alliance / Demokratická Turnhalleova aliance
ECN	Electoral Commission of Namibia / Namibijská volební komise
EISA	Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa / Volební institut pro rozvoj demokracie v Africe
EVM	Electronic Voting Machine / elektronické hlasovací zařízení
GVR	General Voters Registration / generální registrace voličů
ICT	Information and Communication Technologies / informační a komunikační technologie
ID	identifikace
NUDO	National Unity Democratic Organisation / Národní jednotná demokratická organizace Namibie
NVT	New Voting Technologies / nové hlasovací technologie
OBSE	Organization for Security and Cooperation in Europe / Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
RB OSN	Rada bezpečnosti Organizace spojených národů
RDP	Rally for Democracy and Progress / Sdružení pro demokracii a pokrok
SADC	Southern African Development Community / Jihoafrické rozvojové společenství

SEOM	Elections Observation Mission / Volební pozorovatelská mise Jihoafrického rozvojového společenství
SWANU	South West African National Union / Národní svaz Jihozápadní Afriky
SWAPO	South West Africa People's Organisation / Lidová organizace Jihozápadní Afriky
UDF	United Democratic Front of Namibia / Sjednocená demokratická fronta Namibie
UNTAG	United Nations Peacekeeping
UPM	United Peoples Movement / Spojené lidové hnutí
USA	Spojené státy americké
VVPAT	Voter-Verified Paper Audit Trail / papírová stopa, sloužící voliči k potvrzení volby
WRP	Workers Revolutionary Party / Dělnická revoluční stran

Seznam tabulek a obrázků

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Metody hlasování ve volbách (str. 21).

Tabulka č. 2: Hlasovací techniky využívané v USA (str. 23).

Tabulka č. 3: Volební manipulace obecné a související s EVM (str. 32).

Tabulka č. 4: Úspěchy SWAPO ve volbách do Národního (Ústavodárného) shromáždění 1989 – 2009 (str. 38).

Tabulka č. 5: Výsledky prezidentských voleb v Namibii 1994 – 2009 (str. 39).

Tabulka č. 6: Výsledky voleb do Národního shromáždění v Namibii (2014) (str. 41).

Tabulka č. 7: Výsledky prezidentských voleb v Namibii (2014) (str. 42).

Tabulka č. 8: Zhodnocení Electronic Voting Machines v Namibii (str. 55).

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Obrázek č. 1: Registrační proces voličů v Namibii (str. 45).

Obrázek č. 2: Kontrolní a hlasovací jednotka (str. 51).

Obrázek č. 3: Hlasovací namibijská jednotka (str. 51).

ÚVOD

Dnešek nám dává téměř neomezené možnosti „žít online“ a využívat produkty informačních a komunikačních technologií (ICT), které nám usnadňují život a snad vyjma spánku zrychlují téměř veškeré denní aktivity, zahrnující jak soukromý, tak veřejný život. Je až s podivem, jakým tempem se v tomto ohledu svět mění. V současnosti si můžeme například objednat online jídlo, návštěvu lékaře, zaplatit pouhým dotykem platební karty, využívat elektronické komunikace s úřady, hledat své vzdálené příbuzné pomocí genealogických databází nebo být okamžitě v kontaktu s přáteli, kteří žijí kdekoli na světě.

Pokud se podíváme za hranice České republiky, můžeme spatřit elektronické prvky, týkající se veřejného života, které nám však stále mohou připadat jako science fiction. Tím je myšleno elektronické hlasování, které se v různých podobách objevuje napříč kontinenty. Možná až překvapivě můžeme podobnou vymoženost nalézt i v Africe, tedy na kontinentu, který mají mnozí spojený hlavně s negativními asociacemi, jako jsou chudoba, nemoci, uprchlíci, války, a v kontextu této práce s technologickou zaostalostí oproti „západnímu světu“.

Tato diplomová práce se bude konkrétněji zabývat Namibií, tedy bývalou Jihozápadní Afrikou, která je mnohým známá především díky cestopisům, které zobrazují její jedinečnou faunu a flóru. Země si s sebou nese, z hlediska politologie a volebních technologií, zajímavé prvenství. Roku 2014 zde v rámci svých společných prezidentských a parlamentních voleb využili v praxi tzv. Electronic Voting Machines (EVM's), které byly zakoupeny v Indii¹.

Tamní vládní strana, Lidová organizace Jihozápadní Afriky (SWAPO), tak učinila i přes nesouhlas opozice, která se této investice obávala. Strach protikandidátů ze zmanipulovaných voleb není v celosvětovém měřítku žádným unikem. Zvláštností bylo spíše to, že SWAPO tento krok provedla i navzdory rozsudku indického soudu, který přístroje v podstatě označil za zastaralé. SWAPO, respektive Namibijská volební komise (Electoral Commission of Namibia / ECN), ovšem i navzdory tomu volby uskutečnila a označila je za úspěšné. Malá africká země se díky tomuto kroku stala první africkou zemí, která nezůstala u pouhých spekulací a plánů. Téměř bez jakéhokoliv testování využila EVM v praxi reálných voleb.

---

¹Mezi Indií a Namibií můžeme nalézt mnoho vazeb. Například sama indická vláda deklarovala, že byla jedna z prvních zemí, která umožnila vytvoření velvyslanectví SWAPO ještě před vznikem nezávislosti a tento boj podporovala (Ministry of External Affairs of Government of India 2018: 1).

Tento kontroverzní krok vyvolává řadu otázek, které se pokusí práce zodpovědět. I přes to, že je Namibie jednou z nejlépe prosperujících zemí v Africe, se musíme ptát na otázky jako, Proč právě Namibie? Jak volby probíhaly? Co implementaci předcházelo? Nemohl být takovýto nový způsob hlasování živnou půdou pro volební manipulace? Nebyl tento krok uspěchaný? Hlavním cílem diplomové práce ovšem bude odpovědět na otázku: Napomáhají nové volební technologie v Namibii ke zlepšení volebního aktu? Z důvodu neexistence ucelené teorie zabývající se elektronickými hlasovacími přístroji, respektive jejich vlivem na volební procesy, budou odpovědi hledány v textech zabývajících se eGovernmentem, způsoby hlasování, elektronickými volbami a volebními manipulacemi.

Tyto teoretické okruhy byly zvoleny z několika důvodů. Podkapitola řešící eGovernment nám pomůže pochopit, proč některé země implementují do svých veřejných systémů elektronické prvky. Dále dojde k vymezení moderních hlasovacích technik, což nám vysvětlí, jak takovéto systémy fungují a jaké silné i slabé stránky se s jejich fungováním pojí. Stať o volebních manipulacích nám pak vytvoří stručný nástin možného ovlivňování voleb a tím i problémy, které se mohly díky EVM teoreticky objevit i v Namibii.

K naplnění našeho cíle nám napomohou dvě hypotézy. První souvisí s technickým parametrem tamních voleb. Konkrétně bude ověřováno, že zavedení EVM vedlo k zásadním problémům v namibijském volebním aktu. Právě z tohoto důvodu budou uváděna nejčteněji využívaná negativa i pozitiva, která si s sebou EVM nesou. Druhá teze se váže k volebním manipulacím. Konkrétně bude předpokládat, že EVM v Namibii vedly ke snížení možných volebních manipulací. Z tohoto důvodu budou představena některá tvrzení plynoucí z teorií vázících se k problematice.

Téma práce bylo zvoleno zejména díky své aktuálnosti. V současnosti můžeme napříč kontinenty nalézt velké množství zemí, které se pokusily elektronické prvky hlasování do svých systémů implementovat, případně jej implementovalo, nebo o této možnosti alespoň uvažovaly². Stejně jako Namibie využívají EVM na národní úrovni země jako Austrálie, Argentina, Peru, některé státy ve Spojených státech amerických (USA), Brazílie, Indie, nebo Filipíny (Laukkonen 2018). Pokud pak hovoříme o moderních hlasovacích technikách, nelze vynechat ani Estonsko, kde mají voliči možnost hlasovat na internetu. Ani Africe se tento trend nevyhýbá a od roku 2014 Namibii následovaly například Keňa a Demokratická republika Kongo (DRC). Navzdory tomu je problematika hlasování prostřednictvím EVM v rámci Namibie na téměř absolutním okraji zájmu autorů, což je druhým argumentem pro výběr tématu.

---

²Viz Příloha č. 1.

Co se týče českých médií, není velkým překvapením, že se volbami nezabývala téměř vůbec. Stručné shrnutí se objevilo například na webu E15 (2014). V kontrastu s tím je poměrně smutné, že novináře toho roku zaujala pouze informace o tom, že namibijská společnost „přeskočila“ tu českou v konzumaci piva (Aktuálně.cz 2014), což o mnohém vypovídá. Za uplynulých pět let pak můžeme dohledat například velice stručný článek Karla Sály (2016), který problematiku v několika odstavcích shrnul. Konkrétně řeší, v čem byly tyto volby neúspěšné, avšak z hlediska odbornosti čtenáři nepřináší téměř žádnou přidanou hodnotu³.

Z tohoto důvodu je jediným možným řešením hledat cizojazyčné zdroje a literaturu. Jelikož je namibijským úředním jazykem angličtina, můžeme poměrně snadno nalézt články, zabývající se tamním děním v elektronických novinách (The Namibian, Namibia Economist, či Namibian Sun). Stejně tak lze čerpat z mezinárodně působících agentur, majících v zemi své zastoupení (například BBC, News 24, atd.).

V odborné literatuře je přínosnou publikací například článek Nangula Shejavali (2014), který před volbami sepsal instruktáž, jak EVM vlastně fungují. Autor shrnuje transakci mezi namibijskou a indickou vládou, základní fungování EVM a možná negativa i pozitivita. Zároveň zde prezentuje rozhovory se členy ECN. Práce je tak v podstatě shrnutím očekávání, která měly volby přinést. Shejavali bohužel nenavázal dalším článkem, který by zhodnotil i volební den, či volby samotné. Takováto shrnutí lze hledat zejména ve zprávách pozorovatelských misí a organizací, jako Mezinárodního institutu pro demokracii a volební asistenci (IDEA), Jihoafrického rozvojového společenství (SADC), Africké unie (AU) či Volebního institutu pro rozvoj demokracie v Africe (EISA).

Ačkoliv jsou nejzásadnější volební procesy upraveny Ústavou (The Constitution of Namibia) a Volebním zákonem (Electoral Act 5 of 2014), je třeba zmínit i užitečnost publikací, které vydala ECN. Ta před volbami například zveřejnila souhrnné instrukce pro voliče, kde je informovala, jak budou volby a jim předcházející registrace voličů probíhat (Karuuombe 2014, ECN 2019). ECN též publikovala reporty, které volby shrnovaly z různých úhlů pohledů (ECN 2014, ECN 2015, Tjipueja 2014). Rozšířenější jsou pak práce, zabývající se klady a zápory různých druhů hlasovacích technik. Příkladem může být Sylva Reterová (2008).

Z hlediska české literatury nemůžeme opomenout dva významné autory, kteří Namibii řeší z jiných úhlů pohledů. Konkrétněji jde o Jana Klímu a Vlastimila Fialu. Jan Klíma se ve

---

³Obecně je poměrně těžké dohledat ucelené studie, které by řešily jiné EVM než ty americké, švýcarské či estonské.

svých publikacích „Namibie“ (2009) a „Dějiny Namibie“ (2015) zaměřuje zejména na historii či geografii země. Vlastimil Fiala Namibii zemi zkoumá z pohledu tamních politických stran v dílech „Strany a stranický systém Namibie“ (2013a) a „Politické stranictví v zemích jižní Afriky (Namibie, Lesotho, Svazijsko)“ (2013b). Z tohoto důvodu nelze tvrdit, že by byla země na úplném okraji zájmu místních badatelů. Výše uvedení badatelé se pouze zaměřují na jiná témata.

Dalším výchozím bodem této práce budou teorie zabývající se volebními manipulacemi a podvody. Tématem se v české odborné literatuře zabývá Pavla Dočekalová (2012a, 2012b), která ve svých článcích čtenáře uvádí velice přehledně do problematiky. Dalším takovým autorem je Jarabinský (2013a, 2013b), který se snaží navrhnout deskriptivní model umožňující rozlišit jednotlivé projevy volebních podvodů. Kolektiv autorek Ursula Daxecker, Jessica Di Salvatore a Andrea Ruggeri (Daxecker et. al. 2019) zkoumá volební podvody v nigerijských volbách, které se odehrály roku 2007. Zaměřují se především na teoretické argumenty a jejich motivaci k vnímání volebních podvodů a protestů proti nim v zemi. Jejich studie je obzvláště zajímavá z hlediska získaných dat a díky psychologickému náhledu na problematiku.

Pokud se zaměříme na členění této práce, bude rozdělena na dvě hlavní části, teoretickou a analytickou. První část bude rozdělena na celkem šest podkapitol. Nejprve se budeme zabývat konceptem eGovernmentu⁴, který nám pomůže pochopit, proč se po celém světě objevují inovace volebních systémů, jako jsou EVM v Namibii. Navazovat bude druhá podkapitola zabývající se hlasovacími technikami. Třetí podkapitola popíše jejich historický vývoj⁵. Následující podkapitola se zaměří na tzv. moderní způsoby hlasování, mezi něž se řadí i elektronické hlasovací přístroje. Pátá podkapitola řešící hlavní silné a slabé stránky těchto přístrojů nám nabídne přehled faktorů, které se s těmito přístroji vážou. Poslední subkapitola shrne volební podvody, manipulace a naznačí takové, které by teoreticky mohly namibijskou volební proceduru ovlivňovat.

Teoretická část tedy stručně shrne a vysvětlí základní motivace, proč jsou přijímány do volebních procesů nové procedury, jak tyto inovace fungují, jaké jsou jejich hlavní klady i

---

⁴„E-government je využívání informačních technologií ve vztahu veřejných institucí s občany, firmami a jinými veřejnými institucemi, kdy hlavním účelem je zvýšit efektivitu vnitřních procesů a poskytovat rychlé a kvalitní informační služby“ (Lidinský 2008 in Sedláková 2011: 11).

⁵„Česká a zároveň také nejrozšířenější hlasovací technika spočívající ve vyhazování papírových lístků do volebních urn totiž zdaleka nepředstavuje jedinou možnost, jak určovat složení zastupitelského sboru.“ (Reterová 2008: 207).

zápory a zda se v rámci využití EVM mohou teoreticky objevit volební podvody či manipulace.

Analytická část diplomové práce se bude věnovat samotné Namibii. Nejprve bude země stručně představena z hlediska základních sociálně-demografických a historických událostí, které se zde od zisku její nezávislosti odehrály. Na tento úvod naváže popis vývoje tamního politického systému. Konkrétněji budou řešeny všechny volby, které se zde odehrály od roku 1989. Práce se bude věnovat zejména volebním ziskům jednotlivých stran a volební účasti. Tento nástin nám pomůže lépe pochopit situaci v zemi a náladu voličů před volbami v roce 2014.

Následně bude zkoumáno několik aspektů jako nákup EVM, jejich implementace, reakce opozice a veškeré předvolební dění. Stejně tak dojde k analýze reálného fungování EVM během volebního dne, přičemž budou představeny skutečně zjištěné faktory, které si s sebou tato volební procedura nesla. V neposlední řadě dojde ke shrnutí reakcí pozorovatelských týmů, které v Namibii během voleb působily. Stejně tak bude rozebráno současné dění v zemi, která na konci roku 2019 směřuje ke druhým volbám díky kterým opět EVM využije. Na základě těchto zjištění budou vyvráceny, případně potvrzeny předem stanovené hypotézy a dojde k zodpovězení výzkumné otázky.

Z hlediska metodologie diplomové práce bude tento kvalitativní výzkum vycházet z empiricko-analytického přístupu, přičemž primární data budou převzata z výzkumů zabývajících se EVM, reportů ECN či souhrnných zpráv volebních pozorovatelů. Sekundární data budou čerpána zejména z novinových článků shrnujících tamní dění.

Autorka si je vědoma faktu, že práce nevychází z terénního výzkumu a je tak pouze jakousi rešerší zdrojů, které lze získat prostřednictvím vzdálených přístupů v České republice. Z tohoto důvodu je třeba zmínit, že se práce pouze pokouší přiblížit fungování a možná omezení namibijského volebního procesu s ohledem na nové EVM. Tímto způsobem bohužel nelze stoprocentně zobrazit realitu. Dalším omezením práce je neexistence ucelené politologické teorie, která by byla přímou a adekvátní odpovědí na výzkumnou otázku. Z tohoto důvodu bylo nutno čerpat z několika rozličných portfolií teoretických konceptů. Slabinou také může být nemožnost komparace se stejným způsobem voleb v zemi, která by mohla přinést nové a zajímavé poznatky.

Přínosem práce může být přiblížení tématu a namibijského prostředí českému čtenáři, který z hlediska EVM téměř neměl šanci získat obsáhlejší informace o tomto moderním

volebním prvku. Stejně tak může být práce užitečná ve smyslu nastínění tamního volebního procesu před druhými „elektronickými“ volbami, které se budou konat na konci tohoto roku⁶.

---

⁶Namibijské prezidentské a parlamentní volby jsou plánovány na 27. listopadu 2019.

1. TEORETICKÁ ČÁST

1.1. eGovernment

Pokud hovoříme o elektronických volbách, které budou definovány později, je naprosto nezbytné vysvětlit i koncept tzv. eGovernmentu, jelikož s tématem úzce souvisí. „Elektronické volby se ve většině případů, a ve Švýcarsku či České republice tomu není jinak, rozvíjejí v rámci projektů tzv. e-governmentu (elektronické státní správy)“ (Horáková 2009: 12). Z tohoto tvrzení lze tedy dedukovat, že projekty elektronických voleb úzce souvisí právě s eGovernmentem a jeho rozvojem.

Hledání jednotného vymezení eGovernmentu není jednoduchá záležitost. Nejenom podle dvojice autorů Almarabeh a AbuAli (2010: 29) můžeme nalézt odlišné definice. Pokud chceme hledat jednotné body, kterými lze pojem identifikovat, musíme mít na paměti, že jde v podstatě o elektronický přenos dat mezi státem a občanem, který má za cíl zpřehlednit, zrychlit či zefektivnit výkon státní správy.

Například podle Iriny Zálišové si můžeme pod eGovernmentem často představit „možnost komunikace s institucemi veřejné správy v elektronické podobě a veškeré procesy s tím související, zejména tvorba příslušné legislativy a přechod úřadů na elektronickou verzi vedení agendy“ (Zálišová 2008). Podobně se vyjadřují i Layne a Lee (2011). Tito autoři pojem definují jakožto transformaci správních procesů, které vyplývají z neustálého zavádění pokročilejších digitálních technologií do společnosti⁷ (Layne, Lee 2011 in Almarabeh, AbuAli: 36). eGovernment je tak často situace, kdy vláda využívá v některých oblastech veřejné či státní správy ICT, které mají mít za cíl rychlejší a modernější přenos dat. Jde například o telefony, čipové karty, samoobslužné kiosky, datové schránky, e-mail nebo internet. Tyto technologie pak nabízí druhé straně (občanům, právníkům osobám) příležitosti k interakci s vládou či veřejnou správou. V některých případech také nabízí možnost přímé politické / občanské participace za účelem zlepšení kvality vládních služeb (Almarabeh, AbuAli 2010: 29, srov. Horáková 2009: 12, srov. Zálišová 2008).

Elektronickou státní správu tak v podstatě můžeme chápat jakožto koncept, kdy vláda dává svým občanům možnost, v některých případech, komunikovat se „státem“ elektronicky. Z toho vyplývá, že i elektronizace voleb je jakousi odnoží tohoto jevu, kterou můžeme chápat jako snahu o zefektivnění volebního procesu. „E-government má vládu učinit efektivnější, což

---

⁷ „V současném širším pojetí představuje eGovernment komplexní transformaci procesů ve veřejné správě v souladu s možnostmi současných technologií a s cílem poskytovat občanům a organizacím stále lepší služby.“ (Zálišová 2008).

má umožnit poskytovat občanům informace a služby mnohem rychleji a snadněji“ (Almarabeh, AbuAli 2010: 36).

Shrnutí

Tato kapitola, která definovala eGovernment, nám měla pomoci lépe pochopit motivace vlád, které se v současnosti snaží digitalizovat veřejnou správu prostřednictvím různých výdobytků 21. století. Pokud se pokusíme vztáhnout tento koncept na téma diplomové práce, tedy elektronické hlasování v Namibii, dá se teoreticky předpokládat, že nákup EVM byl v této malé africké zemi motivován právě zefektivněním či zrychlením volebního procesu, který by měl být pro obě strany (stát a voliči) jednodušší, levnější, efektivnější, nebo srozumitelnější.

Pokud se prostřednictvím těchto definicí pokusíme zodpovědět naši výzkumnou otázku, „Napomáhají nové volební technologie zlepšení volebního aktu?“, měli bychom předpokládat kladnou odpověď. Tento předpoklad se práce pokusí potvrdit, případně vyvrátit ve své analytické části, kde bude zkoumat reálné fungování namibijských EVM.

1.2. Hlasovací techniky

Je všeobecně známo, že volební akt je jedním z nejdůležitějších projevů a prostředků demokracie, kterým občané disponují⁸. Abychom mohli volby označit za svobodné, musí splňovat několik základních a uznávaných kritérií. Jde o jejich rovnost, všeobecnost, přímou a tajnost⁹. Narušení těchto podmínek se obává většina odpůrců elektronických hlasovacích systémů. Z tohoto důvodu je nezbytné představit jejich vývoj v čase a rozličné typy, které můžeme v současné době nalézt.

Výzkum hlasovacích technik není, oproti volebním systémům samotným, mezi vědci příliš oblíben. Z tohoto důvodu se poměrně obtížně hledá hlubší teoretická podpora. Poměrně trefně shledává stav bádání například Charles Stewart. Autor upozorňuje na nedostatečný výzkum zejména historické dimenze hlasovacích technik a jejich role v minulosti. Dokonce problematiku označuje v oblastech politologie a veřejné správy za jakousi nezajímavou „popelku“ (Stewart 2011: 372). Nezajímavost jde ruku v ruce s nedostatečným zájmem o problematiku správy voleb a účinků hlasovacích technik na volební výsledky. Z tohoto důvodu bude historický vývoj popsán velice střídavě a bude propojen s vysvětlením jednotlivých hlasovacích technik.

1.3. Vývoj způsobů hlasování

Způsoby hlasování a jejich vývoj můžeme sledovat v několika liniích, které práce v následujících řádcích popíše. Postupem času se vyvinuly různé druhy hlasovacích technik, které můžeme rozdělit na dvě základní skupiny – papírové a elektronické hlasovací systémy. Rozdíl je ve formě hlasovacích lístků, kdy je základní proměnnou problematický lidský faktor, který se snaží elektronické systémy vyloučit. Dle The National Academies Press byla navržena řada elektronických systémů hlasování¹⁰, které měly za cíl zvýšit efektivitu správy voleb a vyloučit chyby spojené s neelektronickými systémy (NAP 2006: 35).

---

⁸Pokud si chceme demokracii vymezit, je to „forma politického zřízení, která umožňuje všem plnoprávným občanům účast na správě a řízení státu“ (Grinc 2010: 80). Mezi její základní principy se řadí suverenita lidu (zdrojem státní moci je lid), parlamentarismu (zákonodárná moc pravidelně obnovována na základě všeobecných, pravidelně konaných voleb) a dělby moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní (Grinc 2010: 80).

⁹Aby bylo hlasování legitimní, musí být systém vytvořen tak, aby byl odolný vůči široké škále možných podvodů, kdy musí být zachována anonymita voliče, srozumitelnost a použitelnost pro všechny voliče, bez ohledu na jejich věk, postižení či jiná omezení (Kohno et. al. 2003: 2).

¹⁰Ve veřejné debatě je termínem „elektronický hlasovací systém“ myšlena hlasovací počítačová stanice, která je lokalizovaná ve volební místnosti a voliči díky ní hlasují (NAP 2006: 35).

Pokud se tedy podíváme na historii, můžeme spatřit poměrně širokou škálu rozličných hlasovacích technik, které se víceméně osvědčily. Každý z autorů pak vyzdvihuje jiné historické hlasovací techniky. Například Schneier (2004) shrnuje vývoj takto: kameny a střepy vhažované do řeckých váz ustoupily papírovým hlasovacím lístkům v zapečetěných urnách; papír později nahradily mechanické hlasovací kabiny, děrovací karty a následně optické skenovací stroje. Znalost českého a v podstatě i celosvětového prostředí nám umožňuje říci, že toto tvrzení není platné v plném rozsahu. K úplnému nahrazení papírových hlasovacích lístků stále nedošlo a tvrzení tak musíme brát spíše jako metaforu, která zobrazuje a zjednodušuje historický vývoj, který mnohem lépe charakterizuje například Chikodiri Nwangwu (2015). Autor v podstatě říká, že se techniky hlasování posunuly od jednoduchého hlasování rukou, přes hlasovací lístky až po internetové hlasovací systémy, kdy volič může volit z pohodlí svého domova (Nwangwu 2015: 2).

Pokud se zaměříme na nejrozšířenější způsob, tradičně se volí v centralizovaných nebo distribuovaných místech, která se nazývají hlasovací místnosti, kde voliči pod dohledem oprávněných osob odevzdávají své hlasy, které jsou po skončení voleb sčítány ručně (Anandaraj et. al. 2015: 1). Postupně se ale začaly objevovat systémy nové a to takové, které se snaží chybám náchylný lidský faktor nahradit.

Hlasovací techniky můžeme dělit na tradiční a moderní. Toto členění používá ve svém díle například Kenneth J. Saltman (2003 in Reterová 2008). Mezi tradiční způsoby jsou podle tohoto rozdělení řazeny takové způsoby volby, které postrádají soukromý charakter, tedy zvednutí ruky, povstání a zvolání¹¹. Naopak moderní způsoby hlasování mají logicky charakter soukromý, tj. tajná volba hlasovacími lístky, mechanický sčítací stroj, děrný štítek, systém optického snímání hlasů, elektronické hlasování ve volebních místnostech a nakonec alternativní způsoby (korespondenční a internetové hlasování), (Reterová 2008: 201-202). Z těchto kategorií a podkategorií, které budou následně blíže vysvětleny, byla pro lepší názornost vytvořena Tabulka č. 1, která jednotlivé metody shrnuje.

---

¹¹Tato diplomová práce s ohledem na svůj rozsah a téma nebude tradiční způsoby hlasování více řešit.

Tabulka č. 1: Metody hlasování ve volbách

Metody hlasování ve volbách	
Tradiční	Moderní
zvednutí ruky povstání zvolání „staré“ hlasovací lístky	australské hlasovací lístky mechanický sčítací stroj děrný štítek systém optického snímání hlasů elektronické hlasování ve volebních místnostech alternativní způsoby

Zdroj: Reterová 2008, srov. FairVote.org, vlastní zpracování

Z Tabulky č. 1 plyne, že mezi moderní hlasovací techniky můžeme zařadit i papírové hlasovací lístky. Tato skutečnost vznikla tím, že se v minulosti využívaly „staré“ hlasovací lístky, které zdaleka nesplňovaly dnešní standardy. Zásadní rozdíl byl především v distribuci volebních lístků, které si tehdy politické strany, případně voliči vytvářeli a sami nosili do volebních místností, lístky většinou obsahovaly pouze jedno jméno, což následně komplikovalo sčítání hlasů (FairVote.org).

V zájmu diplomové práce je ovšem nutné odlišovat technický parametr věci, kterým je v případě Namibie využití ICT, konkrétněji elektronických prvků v hlasování. Například Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE 2013: 1) ve své zprávě z roku 2013 operuje s pojmem tzv. „Nových hlasovacích technologií“ (NVT). NVT pak výzkumný subjekt tohoto textu vystihuje mnohem lépe, mimo papírové hlasovací lístky a systém děrných štítků postihuje téměř všechny kategorie. Hlavním principem NVT je totiž využití ICT, které jsou uplatňovány během volby, sčítání hlasů, případně v obou případech. Mezi takovéto hlasovací techniky OBSE řadí - technologii skenování hlasovacích lístků, elektronické systémy s přímým záznamem DRE, hlasování na internetu a hybridní formy NVT, které jsou kombinací řízeného prostředí volebních místností s centrálním záznamem a internetovou volbou, tj. volič volí ve volební místnosti na počítači a hlasy jsou postupně přesouvány na centrální server (OBSE 2013: 6).

Pokud se zaměříme na historické reálie týkající se papírových a elektronických způsobů hlasování, je nezbytné zdůraznit, že většina prací zabývajících se touto problematikou pochází z USA. Zde se různé druhy technik, zejména EVM, využívají hojně již desítky let. Z tohoto důvodu se nelze vyhnout jistému „USA centrizmu“¹², ze kterého částečně čerpá i tato kapitola. Například server Mit Election Data vyjmenovává všechny americké elektronické technologie, které jsou, případně byly, během tamních voleb využívány. Konkrétně je rozlišováno mezi ručně počítanými papírovými lístky, mechanickými pákovými stroji, děrovacími automaty (kartami), skenovanými papírovými hlasy a elektronickými stroji s přímým (DRE) záznamem. Jelikož jsou tyto pojmy poměrně abstraktní, následuje Tabulka č. 2., která tamní volební praktiky zobrazuje ve své reálné podobě.

Shrnutí

Abychom lépe pochopili, proč některé státy v současnosti zavádějí do svých systémů nové / moderní hlasovací technologie, bylo nezbytné alespoň částečně naznačit jejich vývoj v čase. Dá se říci, že hlasování probíhá v různých formách v podstatě již od dob antického Řecka, kdy tehdejší praktiky nesplňovaly kritérium tajnosti voleb. Situace se změnila s příchodem papírových hlasovacích lístků, které byly jakousi revolucí v tomto oboru. V současnosti však vidíme další trend, kterým jsou myšleny moderní elektronické hlasovací přístroje. Ty budou popsány v následující kapitole, které ovšem předchází Tabulka č. 2, zobrazující americké moderní volební techniky.

---

¹²Pokud hovoříme o volebním procesu v USA. Nelze opomenout tamní aféru z roku 2000. Prezidentské volby tehdy vyhrál George Walker Bush na úkor svého protikandidáta Ala Goreho. Stalo se tak po podivných machinacích ve státu Florida, kde navzdory očekáváním Bush zvítězil o několik stovek hlasů, čímž získal mandát. Demokraté se proti tomuto výsledku odvolali, nicméně Bushův bratr, guvernér Floridy, takovéto spekulace odmítl. Stejně jako byly zamítnuty soudem (Mann 2001). Automatizace procesu ručního sčítání pak měla prostřednictvím ICT takovýmto problémům zabránit (Lauer 2004: 178).

Tabulka č. 2: Hlasovací techniky využívané v USA

<p>Ruční papírový hlasovací lístek</p>	 A photograph of a handwritten ballot paper for the 2016 UK EU referendum. The text on the ballot includes: "Referendum on the United Kingdom's membership of the European Union", "Vote only once by putting a cross (X) in the box next to your choice", "Should the United Kingdom remain a member of the European Union or leave the European Union?", "Remain a member of the European Union" (with an empty box), and "Leave the European Union" (with a box containing an 'X').
<p>Mechanický pákový stroj</p>	 A photograph of a mechanical ballot box. The box is a large, light-colored metal cabinet with a glass window. It is partially covered by patterned curtains. A person's hand is visible near the box, suggesting it is being used.
<p>Děrovací automat</p>	 A photograph of a punch card reader machine. It is a black, rectangular device with a flatbed scanner. A yellow punch card is placed on the scanner. A power cord is visible on the left side.
<p>Skenovaný papírový lístek</p>	 A photograph of a ballot scanner. It is a white and black machine with a small screen on top. The screen displays a blue interface with text and a ballot image. A ballot is being processed in the scanner's tray.
<p>Elektronický stroj využívající DRE</p>	 A photograph of an electronic ballot box. It is a blue and white machine with a large screen on the front. The screen displays a ballot interface. To the right of the screen is a keypad. The machine is mounted on a stand.

Zdroj: Mit Election Data, vlastní zpracování

1.4. Moderní způsoby hlasování

1.4.1. Tištěný hlasovací lístek (the Australian Paper Ballot)

O moderních způsobech hlasování hovoříme od druhé poloviny 19. století, kdy se v Austrálii poprvé konaly tajné volby prostřednictvím předtištěného volebního lístku.¹³ Proto se pro tento typ vžil název „australský způsob hlasování“ (the Australian Paper Ballot), později se stal součástí mnoha vyspělých volebních systémů (Reynolds, Steenbergen 2005: 4 in Reterová 2008: 211)¹⁴. Konkrétněji byl v Austrálii poprvé představen roku 1858, v sedmdesátých letech zemi následovala třeba Velká Británie a roku 1888 USA¹⁵ (FairVote.org). Dnes můžeme papírové hlasovací lístky nalézt téměř ve všech koutech světa.

Australský hlasovací lístek byl ve své době unikátní a zároveň inovativní z několika důvodů. Oproti předchozím způsobům hlasování byl oficiální (tištěný státem), konsolidovaný (byli zde uvedeni všichni kandidáti) a tajný (volba se konala tajně v hlasovací místnosti) (Lauer 2014: 179). Využití se následně stalo „zárukou neutrálního a neveřejného volebního procesu“ (Reterová 2008: 210), s čímž samozřejmě nelze nesouhlasit.

Samotný proces pak probíhal tak, jak jej známe z dnešních českých voleb. „Volič nejprve označil preferovaného kandidáta, lístek s jeho jménem vložil do určené obálky a tu následně vhodil do volební urny“ (Reterová 2008: 2010). Po oficiálním ukončení voleb byly hlasy ručně přepočítány. Pokud dojde k sečtení lístků ve všech volebních okrscích, mohou být vyhlášeny výsledky voleb (Anandaraj et. al. 2015).

Každý systém si s sebou ovšem nese i jistá rizika. V případě australských hlasovacích lístků je největší hrozbou zejména lidský faktor, který může zapříčinit chyby, případně manipulace a ovlivnit tak výsledky voleb. Dalším negativem je neustálá spotřeba papíru a periodicky se opakující náklady na pořízení takovýchto hlasovacích lístků. Stejně tak je to čas, který je potřebný na sčítání i hlasování samotné.

1.4.2. Mechanický/pákový sčítací stroj (Mechanical Lever Voting Machines)

Dalším moderním způsobem hlasování je tzv. Mechanical Lever Voting Machine, neboli mechanický či pákový sčítací stroj. Ten již nespolehá pouze na lidský faktor, ale vykazuje určité známky sofistikovanosti a mechanizace.

---

¹³ „Každý z voličů hlasuje jednou pomocí papírového lístku, které jsou za účelem ochrany tajnosti předtištěné.“ (Anandaraj et. al. 2015: 1).

¹⁴ První zemí, která použila australský způsob na celostátní úrovni, byl v roce 1888 americký stát Massachusetts (Reynolds, Steenbergen 2005: 4 in Reterová 2008: 211).

Poprvé byl využit roku 1892 v New Yorku¹⁶, přičemž jde o automatickou verzi australského volebního lístku (e-politics). Hlasování probíhá tím způsobem, že občan po příchodu do volební místnosti pouze stiskne příslušnou páku u sčítacího stroje podle své preference. (Elections in the 21st Century 2002: 72; Jones 2003: 4-6 in Reterová 2008: 213). Stisknutím příslušné páky následně volič hlas uzamkne a může být následně započítán (Anandaraj, Anish, Devakumar 2015: 1). Tímto je volba dokonána a odpadá tak nutnost využití papíru. Pro potřeby této diplomové práce je důležité poznamenat, že i zde nejsou v žádné fázi volebního procesu využívány počítače a sčítání hlasů je, stejně jako u papírové verze, mechanické (NAP 2006: 37-38).

Hlasování prostřednictvím pákového stroje si s sebou nese i jistá negativa. Mezi ně lze zařadit například delší čas strávený za plentou, nemožnost přepočtu hlasů, riziko podvodů ze strany voličů i volebních úředníků, nemožnost využití při absenčním hlasování, nebo to, že už se nevyrobějí a tím pádem jsou velice nákladné (Anandaraj et. al. 2015: 1, srov. NAP 2006: 38).

1.4.3. Děrný štítek (Punch Card Voting/Votomatic system)

Systém děrných štítků, který „měl nabídnout zdokonalenou a vylepšenou techniku hlasování, byl představen v roce 1964 v americkém státě Georgia“ (e-politics). Stejně jako mechanické stroje se využívají tyto systémy dodnes, a to zejména v USA¹⁷ (NAP 2006: 34).

Pokud se zaměříme na fungování, je poměrně jednoduché. Stručně tento postup shrnuje Sylva Reterová (2008: 214): „hlasovací lístek je zde nahrazen speciální kartou, na níž není uveden seznam kandidátů, nýbrž jen vyznačené mezery odpovídající konkrétním jménům. Volič pak při hlasování umístí štítek do mechanického zařízení tak, aby následná protlačená mezera korespondovala s jeho zamýšlenou volbou. Malý formát děrného štítku a velké množství kandidujících osob však způsobuje značné komplikace mající často za následek chybnou volbu hlasujících.“

V rámci tohoto systému můžeme nalézt hned několik výhod. Například zde existují kontrolní mechanismy, které zabezpečují správnost hlasů jednotlivých voličů, karta je označena sériovým číslem, které je zaznamenáno v momentu vydání, poté co volič odvolí, je karta opět zkontrolována tak, aby volič vrátil stejnou kartu. Tímto způsobem zároveň zamezují třeba kupčení s prázdnými kartami či hlasování s předvolenými kartami (Jones

¹⁶Největší úspěch stroje slavily právě zde a to v letech 1930-1960, v některých státech jsou využívány dodnes (e-politics 2013).

¹⁷„Mechanická zařízení začala nahrazovat ručně označované papírové hlasovací lístky na konci 19. století, použití ukazatele (punch card systém) k zaznamenání hlasů se datuje k roku 1892“ (NAP 2006: 34).

2001). Kladem také je, že některé tyto přístroje v současnosti využívají i kartu pro záznam hlasu, což umožňuje tajnou volbu pro nevidomé. V minulosti díky automatizaci sčítání hlasů urychlily hlasování a jeho sčítání. Také poměrně eliminovaly chyby a podvody ve srovnání se sčítáním papírových hlasovacích lístků. Oproti předchozím metodám ovšem tato vyžaduje větší míru zabezpečení a existuje zde riziko volebních podvodů, strojových chyb či úmyslných podvodů (NAP 2006: 34 srov. Anandaraj et. al. 2015: 1).

1.4.4. Systém optického snímání/skenování hlasů (Marksensův systém)

Systém optického snímání/skenování hlasů, též známý jako Marksensův systém, se začal objevovat v první polovině 20. století a vznikl jakožto další hlasovací alternativa, která měla odstranit chyby během hlasování (e-politics 2013). Pokud chceme znát konkrétní postup, tak „volič na kandidátní listině tužkou nebo perem začerní kolonky určené pro vybrané kandidáty a vyplněný lístek vloží do skeneru. Ten volbu „přečte“ a výsledek následně zařadí do počítačové databáze“ (Reterová 2008: 216).

Negativem může být špatná čitelnost na hlasovacím lístku, kterou skener nemusí rozeznat (NAP 2006: 39). Tento nedostatek však vynahrazuje možnost opětovné volby. Ta funguje tím způsobem, že pokud volič není spokojen se svou volbou, získává možnost hlasovat znovu (e-politics 2013). Systém je svým charakterem ideální zejména pro absenční hlasování, což je dáno jeho charakterem, kdy má volič teoreticky možnost odeslat hlas z jakéhokoliv konce světa.

1.4.5. Elektronické hlasování ve volebních místnostech (Direct Recording Electronic Voting System - DRE)

Poté co bylo nastíněno pět nejznámějších moderních hlasovacích technik, se přesuneme k šesté, pro tuto práci nejdůležitější, a to k tzv. elektronickému hlasování ve volebních místnostech. Tento systém se poprvé objevil v 70. letech¹⁸ (Mit Election Data). Zvyšující se sofistikovanost výpočetní techniky na konci devadesátých let tak vedla k poslednímu typu hlasovacích systémů: systému přímého záznamu (DRE) (ACE Project). Ačkoliv se metoda optického hlasování zprvu zdála jako ideální, začaly se objevovat i určité bezpečnostní nedostatky, které bylo třeba napravit (e-politics 2013). „Jistou inspirací byl mechanický pákový stroj, jehož mechanismus byl převeden do systému přímého elektronického zápisu“ (e-politics 2013).

---

¹⁸První návrhy na elektronické hlasování se ovšem datují již do roku 1850, kdy Albert Henderson vytvořil patentovaný elektrochemický hlasovací záznamník, který sloužil zákonodárcům (W. Jones 2001).

Je třeba poznamenat, že i tyto přístroje se postupem času začaly vyvíjet a mírně se změnil postup. „Samotné hlasování nejprve probíhalo tak, že volič po příchodu do místnosti aktivoval pomocí karty nebo kódu sčítací zařízení a poté stiskl tlačítko odpovídající vybranému uchazeči.“ (Reterová 2008: 218). Současné EVM s DRE umožňují voličům volit na elektronických zařízeních prostřednictvím dotykové obrazovky či tlačítek, jelikož u DRE systémů jsou využívány k ukládání dat pevné disky počítačů, přenosných disket, CD-ROM nebo čipových karet, není zde potřeba papír (ACE Project).

Překvapivě je právě papír jednou z nejkontroverznějších položek v rámci problematiky. Stále více DRE totiž zahrnuje tzv. papírové záznamy – Voter-Verified (nebo Verifiable) Paper Audit Trail (VVPAT), které dokáží zobrazit, zkontrolovat nebo přepočítat správnost volby (Mit Election Data). Volič tak prostřednictvím papírové stopy, kterou mu přístroj vytiskne, může získat záznam o tom, jestli je jeho hlas správný a případně jej může stornovat či reklamovat. Problematické jsou pak takové přístroje, které tuto možnost nenabízí. Kritici tvrdí, že se právě tímto způsobem dají volby napadnout, a to jak zvnějšku, tak zvnitřku.

Shrnutí

V předchozí podkapitole byla stručně shrnuta problematika vývoje hlasovacích technik, které byly dále děleny do některých kategorií, jako například ty, které při sčítání využívají lidský faktor a jejich opak. Dále byly způsoby hlasování rozděleny na tradiční a moderní. Mezi první skupinu můžeme zařadit zvednutí ruky, povstání, zvolání či „staré“ hlasovací lístky, které nebyly distribuované státem.

Mnohem větší důraz byl vzhledem k tématu diplomové práce kladen na moderní hlasovací techniky, mezi které řadíme australské hlasovací lístky, mechanický sčítací stroj, systém děrného štítku, systém optického skenování hlasů, elektronické hlasování ve volebních místnostech s přímým DRE záznamem a alternativní způsoby (internetové a distanční hlasování). Mimo alternativní způsoby hlasování, které jsou od námi zkoumaných EVM diametrálně odlišné, byl stručně nastíněn vývoj těchto technik a zároveň jejich fungování.

Jak již bylo naznačeno, tato práce klade za cíl zjistit, zda měly nové hlasovací technologie v Namibii pozitivní či negativní efekt. Výše zmíněné teoretické předpoklady nám dávají teoretickou podporu pro naši výzkumnou otázku, tedy „Napomáhají EVM zlepšení volebního aktu?“. Naopak námi stanovená hypotéza, že zavedení EVM vedlo k zásadním problémům ve volebním aktu, by měla být teoreticky vyvrácena. Důvod je jednoduchý, omezení lidského faktoru ve volebním procesu by mělo naopak vést k eliminaci chyb během voleb a sčítání volebních výsledků.

1.5. Pozitiva a negativa EVM

Abychom na problematiku nenahlíželi jednostranně, případně zaujatě, je nezbytné sledovat jak klady, tak zápory, které EVM přinášejí, respektive mohou do volebního procesu přinést. Autoři se víceméně ve většině bodů shodují (například Khan 2017, srov. Blanc 2007, srov. IDEA 2011, srov. Reterová 2008). Pokud hledáme nejčteněji zmiňovaná pozitiva, můžeme vyjmenovat například dotykové obrazovky pro tělesně postižené voliče; nižší nákladnost voleb (jednorázové investice); úspora času a relativní snadnost sčítání i voleb samotných; odolnost vůči podvodným hlasům; automatická tvorba volební databáze; přehlednost; pohodlnost pro voliče; snížení možností zásahu lidského faktoru a chyb/manipulací z něj vyplývajících; snazší a efektivnější sčítání a hlasování z hlediska složitějších volebních systémů.

Mezi negativa pak můžeme zařadit: možné napadení virem; logistiku (převoz strojů); údržbu, která je obzvláště složitá ve vlhkých oblastech, kde jsou stroje náchylnější k poškození (a s tím spojené náklady); dodavatelé z cizích států, kteří mohou potenciálně pomocí tajných kódů volby manipulovat; nedostatek transparentnosti (pokud chybí VVPAT); falešné zobrazující jednotky, které mohou snadno zmást voliče a ten tak volí pro jiné kandidáty; neexistence ověřovacích mechanismů (v některých případech); manipulace s přístroji již během jejich výroby; nepřipravenost a nedostatečné proškolení voličů i členů volebních komisí; možná nedostatečná důvěra veřejnosti a opozice (a s tím spjaté napětí ve společnosti).

Takovýchto silných a slabých stránek můžeme nalézt nespočet. Je ovšem zajímavé, že lze nalézt i spoustu protichůdných bodů, kdy například jeden a ten samý autor – Khan (2017) - spatřuje jako výhodu neexistenci externích komunikačních cest, což odebírá možnost hackerům napadnout přístroj a manipulovat s daty. Tento argument ale záhy dementuje názorem softwarových programátorů, kteří se právě tohoto obávají. Dále si protirečí například argument, týkající se dotykových obrazovek pro tělesně znevýhodněné voliče. Rozpor ukazuje na teorii a praxi, kdy tito voliči v USA poznamenávali, že dotykové obrazovky nebyly dostatečně účinné, a to v tom smyslu, že v některých případech zaznamenali hlas pro jiného kandidáta. Z důvodu možné protichůdnosti je poměrně diskutabilní přesně říci, co je vlastně kladem a záporom takovýchto inovací. Problém je dán nejspíše tím, že se většina autorů snaží zobecňovat. Tato diplomová práce se pokusí zjistit, zda některé výše vyjmenované faktory spadají v namibijském prostředí do „správných kategorií“, případně působí opačně.

1.6. Volební manipulace a podvody

Na výše představené slabé stránky EVM navazuje podkapitola zabývající se volebními podvody či manipulacemi. Pokusíme se nalézt některé projevy, které byly rozpoznány ve státech, kde EVM využívají. Čerpáno bude především z indických zkušeností, jelikož, jak bude později představeno, stejné přístroje využívají i v Namibii. Pokud hledáme názory odborníků na EVM, můžeme se setkat především s kritikou a obavami z možného zneužití. Otázkou je, proč. Když totiž zvážíme přínos moderních technologií v našem každodenním životě, měli bychom si vybavit spíše pozitivní asociace (rychlost, přesnost, snadnost atd.). Z tohoto důvodu je nutné čerpat z reálných zkušeností, které se objevily v jiných státech, které EVM využívají. Jak si totiž níže představíme, není tak jednoduché volební podvody či manipulace vůbec identifikovat. Kritika se zde zaměřuje především na manipulace s volebním softwarem ze strany členů volební komise či dodavatelské společnosti, které mohou různými způsoby ovlivňovat proces, nepochopení EVM ze strany veřejnosti, neověřitelnost volby atd. Je důležité se ptát, zda se takovéto projevy dají označit za úmyslně způsobený podvod. Z tohoto důvodu se práce nejprve pokusí některé zásahy do integrity voleb identifikovat.

Volební podvody jsou rozšířeným jevem. V mnoha volbách po celém světě jsou političtí aktéři podezřelí z nezákonného zasahování do volebního procesu tak, aby ho nasměřovali ve svůj prospěch¹⁹ (Democratic Audit UK 2019). Do popředí zájmu mnoha odborníků²⁰ se dostávají právě témata, která sledují kvalitu volebního procesu, s čímž souvisí i například volební podvody, které mají různé podoby a klíčový vliv na volební výsledek (Dočekalová 2012b: 18). Bylo by výborné, kdyby se nové volební technologie vyvíjely v pozitivním slova smyslu. Odborné publikace a výzkumy voleb z některých zemí ovšem v drtivé většině hovoří jinak, předpokládají chyby, zranitelnost a hlavně manipulovatelnost²¹. Než začneme vyjmenovávat konkrétní příklady, je nezbytné si tyto jevy vymezit.

Podle Pavla Jarabinského to není jednoduchý úkol, protože je poměrně obtížné identifikovat nejrůznější podvodné projevy ve volbách, jelikož jsou poměrně dynamické a mají schopnost přizpůsobit se aktuální situaci (Jarabinský 2013b: 95). Například Shein a

---

¹⁹Za příklad se dají označit nedávné prezidentské volby v DRC, ruské prezidentské volby z roku 2018, ale i případy v USA (Democratic Audit UK 2019).

²⁰Tato pozornost je dle autorky dána i tím, že roste zájem mezinárodního prostředí na podporu demokracie, přičemž jedním z nástrojů jsou i mezinárodní pozorovatelské mise, které sledují, zda tyto volby splňují mezinárodní standardy spravedlnosti a soutěživosti (Dočekalová 2012b: 18).

²¹Výjimku tvoří například Sylvie Reterová (2008), která i s vědomím nedostatků těchto technologií hledá i pozitiva, jako rychlost sčítání hlasů.

Vickery vidí problém zejména v tom, že vědci buď definovali termín moc široce, nebo naopak příliš stručně (Shein, Vickery 2012: 2). Pintor-Lopéz klade důraz na zásahy do volebního procesu, jejichž účelovou snahou je zkreslit vůli lidu, nejčastěji se vyskytují jakožto součást přímé akce nebo úmyslné nečinnosti volebních úředníků, kteří zásah povolí (Pintor-Lopéz 2010: 9). Tento fenomén pak můžeme nazvat různými jmény, jako volební korupce, praktiky, jednání, podvod či manipulace (Birch 2011: 2).

Ať již nazýváme tyto negativní jevy jakkoliv, obecně je můžeme rozdělit do tří základních skupin. Jsou to manipulace s pravidly/právním rámcem (například pokud pravidla zabraňují určitým subjektům či skupinám občanů účastnit se voleb), manipulace voličů (nerovnoměrné financování volebních kampaní, zaujatá média, zastrašování ve volebních místnostech, kupčení s hlasy) a manipulace s hlasováním ze strany správce voleb (nedostatečné pokrytí hlasovacích míst, nedostatek transparentnosti, zaujaté soudy řešící volební spory) (Birch 2011: 2-3). Dá se říci, že všechny tři výše vyjmenované skupiny by se mohly týkat i voleb uskutečněných prostřednictvím EVM. Jelikož je poměrně nesnadné identifikovat volební podvody, budou nadále vyjmenovány některé faktory, které mohou EVM ohrozit, respektive takové, které je reálně ohrozily.

Co se týče Afriky, tak se kvalita voleb stále velmi liší, stejně jako jsou odlišné i metody, které lze využít k manipulaci a podkopávání volební integrity. Jde například o manipulaci s volebními zákony (nejčastější způsob, který je pro vládnoucí subjekty nejlevnější a nejjednodušší), gerrymandering²², zastrašování voličů i opozice, kupčení s hlasy (nejméně efektivní a nejdražší), chybně vypracované rejstříky voličů, neobjektivní média a kampaně, nebo podvody s volebními portály či sčítáním hlasů (Kabore 2015). Carolien van Ham a Staffan I. Lindberg pak na základě analýzy spatřují jakožto největší africké problémy kupčení s hlasy (od 1986 – 2012 postihlo kupčení 53 % afrických voleb) a pochybné africké volební orgány / komise (v témže období byly prokázány problémy ve 32 % zkoumaných voleb) (van Ham, Lindberg 2015: 532).

Příkladem manipulací mohou být keňské prezidentské volby, které se odehrály roku 2017. Pro účely této práce je zajímavé, že země též využila EVM, které měly paradoxně z tamního volebního procesu odstranit podvody a nesrovnalosti, což se nepodařilo. Volby vyvolaly protesty opozice i obyvatel. Nejvyšší soud pak volební výsledky anuloval a nařídil volbu novou, jelikož se volební komise dopustila „nezákonností a nesrovnalostí... při přenosu výsledků“ (ČT24 2017). Po těchto volbách také vyplynula napovrch nahrávka, kde generální

---

²² „Gerrymandering je označení pro úmyslnou úpravu či spojování volebních obvodů tak, aby určitá politická skupina získala výhodu“ (Institut politického marketingu b.r.).

ředitel společnosti Cambridge Analytica přiznal, že společnost hrála v rámci tamní volební kampaně zásadní roli ve smyslu manipulací. Zástupci společnosti se mimo jiné chlubili i psychologickou manipulací či falešnými zpravodajskými kampaněmi, přičemž využívali data nashromážděná od uživatelů Facebook.com a Youtube.com, díky kterým voliče manipulovali (Crabtree 2017).

Ačkoliv dodavatelé elektronických hlasovacích přístrojů jakákoliv pochybení odmítají, tak aktivisté několikrát prokázali opak. Například nizozemské hlasovací přístroje přeprogramovali na přístroj hrající šachy. V Indii pak hackeři nezákonně EVM ovládali prostřednictvím mobilních telefonů. Experimenty v tomto smyslu naznačují, že jakmile hackeři pochopí fungování systému a mají možnost se k přístroji i na několik minut dostat fyzicky (například v období, kdy jsou uloženy mezi volbami či v hlasovací místnosti), mohou s nimi manipulovat. V tomto smyslu tak nejspíše nikdy nebude ochrana před útoky neomylná či stoprocentní. Aby se problémům předešlo, je nezbytné přístroje důkladně a nestranně testovat (Russell, Zamfir 2018: 4-11).

Nejohroženější tak jsou EVM a hlasovací techniky obecně, z hlediska vnitřních i vnějších útoků. Jennifer Cohn (2018) poznamenává, že na rozdíl od všeobecného přesvědčení mohou být jakákoliv zařízení napadena přes internet, důvodem je infikace systémů pro správu voleb virem, který se může rozšířit z paměťových nebo USB disků, které jej přenesou do hlasovacích zařízení či skenerů. Z tohoto důvodu je důležité dobré zabezpečení, které takovýmto útokům zabrání. Studie provedená v Indii prokázala, že jsou tamní EVM náchylné k útokům. V podstatě každý, kdo k nim má přístup, může před volbami vložit škodlivý hardware, který dokáže „krást hlasy“; mezi hlasováním a sčítáním může libovolně pozměnit součty, přičemž může zjistit i pro koho volič hlasoval, což může narušit tajnost voleb (IFES 2014: 5).

Otázkou ovšem je, jak takovou situaci řešit za předpokladu, že se tyto komplikace objeví a volební procedury zcela vyloučí papírové hlasovací lístky. Řešením mohou být například řádně proškolení členové volební komise, případně zástupci dodavatelů, kteří budou ovládat technický EVM a dokáží selhání okamžitě napravit. Tento problém ovšem v každém případě přináší komplikace a zdržení hlasovacího procesu. Na druhou stranu indické zkušenosti sice vykazují vyšší množství závad EVM, nicméně vždy může být přístroj nahrazen jiným a volební procedura mohla pokračovat (MBAUniverse.com b.r.).

Další možnou komplikací jsou chyby strojů samotných. Shneier (2004) říká, že některé přístroje dosahují až 5% chybovosti²³, což nevadí, pouze pokud jsou rovnoměrně rozloženy mezi kandidáty. Mnohem horší je, pokud jsou v různých obvodech (s různými preferencemi) využívány jiné EVM, které mají odlišnou míru chybovosti. Výše vyjmenované volební manipulace následně shrnuje Tabulka č. 3, která se pokouší identifikovat a zpřehlednit problematiku z hlediska elektronických hlasovacích přístrojů.

Tabulka č. 3: Volební manipulace obecné a související s EVM

Volební manipulace	
Obecné	Související s EVM
<ul style="list-style-type: none"> • Gerrymandering • Manipulace s volebními zákony • Zastrahování • Kupčení s hlasy • Manipulace veřejného mínění (sociální sítě, neobjektivní a nestranná média) • Manipulace s rejstříky voličů • Podvody ve volebních místnostech • Manipulace s volebními výsledky 	<ul style="list-style-type: none"> • Manipulace s volebním softwarem (hackerské útoky, voliči, úředníci, externí dodavatelé) • Neexistence VVPAT (netransparentnost) • Nedůvěra a nepochopení veřejností • Nepřipravenost přijmout nový systém (proškolení úředníků, technická podpora) • Falešné zobrazující jednotky • Využití odlišných přístrojů vykazujících odlišnou chybovost

Zdroj: Jarabinský 2013b, srov. Shein, Vickery 2012, srov. Birch 2011, srov. Kabore 2015, srov. van Ham, Lindberg 2015, srov. Crabtree 2017, srov. Russell, Zamfir 2018, vlastní zpracování

Pokud pak bereme v úvahu, že mezi nejdůležitější faktor volebního aktu patří rovnost, respektive rovné podmínky pro voliče z hlediska registrace k volbám a hlasování samotnému, může být tento jev poměrně velkým narušením. „Pokud jsou podmínky nastaveny spravedlivě, dá se očekávat, že i lidé budou vyjadřovat svou vůli efektivně“ (Pintor-Lopéz 2010: 14). Řešení problémů s možnými manipulacemi či problémy EVM nabízí například

²³Takovým případem byly volby v americkém okrese Boone (Iowa), kde EVM sečetly 140.000 hlasů, v této části země ovšem žije pouze 50.000 obyvatel, z nichž má volební právo méně než polovina (Schneier 2004).

IFES (2014: 3-4). Uvádí bezpečné uskladnění, školení vlastního personálu, odstranění závislosti na dodavatelích, kteří mohou manipulovat se škodlivým softwarem, případně proškolení voliči, kteří systému důvěřují, což mohou zajistit například VVPAT.

2. ANALYTICKÁ ČÁST

Tato diplomová práce si klade za cíl zanalyzovat poslední namibijské volby, které se konaly 28. listopadu 2014. Tamní voliči vybírali prezidenta a přímo volenou část členů Národního shromáždění. Volby byly specifické, kontroverzní, či průlomové zejména tím, že se zde poprvé v africké historii využily tzv. Electronic Voting Machines (EVM), čemuž předcházely ústavní změny a rozsáhlá diskuze, vyvolaná opozicí, stojící proti vládní straně - SWAPO.

Namibie je republika rozkládající se na jihozápadě Afriky. Dle odhadů má více než 2.280.000 obyvatel a její území se rozkládá na 824.292 km². Mezi hlavní vývozní artikly země patří ryby a diamanty. Nejpočetnější etnickou skupinou jsou Ovambové. Oficiálním jazykem je angličtina a více než 90 % obyvatelstva se hlásí ke křesťanství (EISA 2012).

Tato někdejší německá kolonie byla až do roku 1990 nazývána Jihozápadní Afrikou (Dima, LeBeau 2005: 1-2). Původní Jihozápadní německá Afrika se nalézala pod koloniální správou Německa, která oficiálně skončila v roce 1922, kdy ji Společnost národů svěřila pod správu Jihoafrické unie (Fiala 2013b: 4-5). „Neochota Jihoafrické republiky zahájit dekolonizaci tohoto území vzbudila odpor místního obyvatelstva a donutila stoupence nezávislosti přistoupit k ozbrojenému boji. Do čela odboje se postavila Lidová organizace Jihozápadní Afriky (SWAPO), která s mezinárodní podporou vydobyla nezávislost Namibie až v roce 1990“²⁴ (Pechar 2015: 14). SWAPO se od tohoto okamžiku stala nejzásadnějším aktérem tamního politického života.

Ve stejném roce Ústavodárné shromáždění přijalo Ústavu (Constitution of the Republic Namibia), která zemi vymezila jako suverénní, sekulární, demokratický a jednotný stát založený na zásadách demokracie, právního státu a spravedlnosti pro všechny (Dima, LeBeau 2015: 1-2). Také stanovila tři hlavní složky moci, a to zákonodárnou, výkonnou a soudní. Dále budou rozebráni jednotliví aktéři tamní legislativy a exekutivy. Není-li uvedeno jinak, všechny informace jsou pak čerpány z Ústavy (Constitution of the Republic Namibia: § 5 – 8), která je vymezuje. Z hlediska tématu práce byla vynechána moc soudní (Constitution of the Republic Namibia: § 9) a ostatní součásti základního zákona, které s cílem tohoto textu nesouvisí.

---

²⁴Roku 1987 zahájila OSN jednání mezi SWAPO a JAR o ukončení činnosti JAR v Namibii – o rok později RB OSN přijímá Rezoluci č. 435, která ustanovila přechodnou pomoc v zemi – tzv. misi UNTAG, která měla dohlížet na příměří, dekolonizaci země a vyhlášení nezávislosti ke kterému došlo 21. března 1990 (Dima, LeBeau 2005: 1-2).

Exekutivu (Constitution of the Republic Namibia: § 5 - 6) v zemi reprezentují vláda (The Cabinet) a prezident (The President)²⁵. Vláda se vytváří po volbách ze členů Národního shromáždění a prezidenta, který je volen na základě většinového volebního systému²⁶, v případě potřeby, ve dvoukolové variantě. Volba je přímá, tajná všeobecná rovná, mandát je pětiletý a prezident může být zvolen maximálně dvakrát za sebou²⁷ (Constitution of the Republic Namibia: čl. 28).

Moc zákonodárnou (Constitution of the Republic Namibia: čl. 7 - 8) v Namibii představuje dvoukomorový parlament, konkrétně komora dolní, tedy Národní shromáždění (The National Assembly) a horní Národní rada (The National Council). Těleso vzniklé roku 1990²⁸ je vnímáno jako jedno z nejprofesionálnějších²⁹ v celé Africe (CIA 2019). Co se týče složení, Národní radu tvoří 26 nepřímo volených zástupců Regionálních rad, kdy každá z nich vybírá a vysílá dva své zástupce. Dolní komoru představuje tzv. Národní shromáždění, jehož zástupci jsou voleni na pět let. Ústava, respektive její novelizace z roku 2014 stanovuje³⁰, že ji tvoří 104 členů, přičemž 96 je volených přímo voliči (s právem hlasovat) na základě proporcí volebního systému³¹ a osm nepřímo vybraných prezidentem (bez práva hlasovat), (Constitution of the Republic Namibia). Co se pravomocí týče, namibijský parlament mimo klasických, které mají zajišťovat chod státu, disponuje například i funkcemi, díky kterým ovládá rozhlasové a televizní vysílání.

Namibijský systém může být považován za vícestranický³² – od vzniku nezávislosti zde totiž byly zakládány politické strany, případně koalice, které se snažily vytvářet opozici vůči SWAPO. Jak bude níže prokázáno, tyto snahy byly od devadesátých let neúspěšné. Díky tomu můžeme hovořit i o konsolidovaném systému s jednou predominantní stranou, což

---

²⁵Dle nové Ústavy z roku 2014 byla vytvořena i funkce viceprezidenta.

²⁶ Prezident je volen systémem prvního v cíli, First-Past-the-Post (FPTP), (The Commonwealth 2014: 12).

²⁷Ačkoliv ústava umožňuje obsazení nejvyššího postu jen dvakrát, kandidoval Sam Nujoma úspěšně i po třetí, jelikož se na něj vztahovala výjimka (Fiala 2013b: 13).

²⁸Instituce nahradila Ústavodárné shromáždění, které bylo zvoleno na základě voleb, které se konaly pod dohledem OSN v roce 1989.

²⁹Členové se například účastní zahraničních pobytů, školení a seminářů, které mají vylepšit jejich dovednosti (CIA 2019).

³⁰Dle Ústavy z roku 1990 bylo voleno 72 členů přímo a maximálně 6 členů nepřímo (experti, zástupci determinovaných skupin).

³¹Členové Národního shromáždění jsou voleni na základě uzavřených kandidátních listin na základě systému proporcí reprezentace. (The Commonwealth 2014: 13).

³²Během posledních dvou desetiletí je pro Namibii charakteristický stranický systém s větším počtem parlamentních politických stran (obvykle od pěti až po současných devět politických stran po posledních volbách v roce 2009), (Fiala 2013b: 38). Tento stav je neměnný i po volbách v roce 2014.

dokazují volební výsledky SWAPO³³. Ta je považována za zdroj stability současného demokratického systému“ (Emminghaus et. al. 2010: 260).

V Namibii funguje poměrně silná síť nevládních neziskových organizací, nezávislých novinářů a občanských aktivistů. Tyto skupiny se poměrně často a silně ozývají vůči aktivitám SWAPO (FreedomHouse). Jejich, ale i občanskou svobodu projevu zaručuje Ústava (Constitution of the Republic Namibia: čl. 3). Navzdory tomu můžeme vyzorovat i určité restriktivní akce ze strany vlády. Za takovýto krok můžeme označit tzv. Zákon o komunikacích z roku 2009 (Communications Act 8 of 2009). Ten státu mimo jiné umožňuje sledovat e-maily a použití internetu bez jakéhokoliv povolení či omezení (FreedomHouse), což tvrzení ohledně svobody slova poměrně bagatelizuje.

Ani tento krok ovšem nezabránil tamní občanské společnosti spojit své síly a pod záštitou nátlakové skupiny „Má ústava, mé rozhodnutí“ (My Constitution, My Decision) bojovat proti ústavní změně, která byla navzdory tomu stejně přijata (Freedom House). Mimo to před námi zkoumanými volbami roku 2014 spojily síly tamní opoziční strany, Namibian Economic Freedom Fighters (NEFF) a Workers Revolutionary Party (WRP), které se snažily o odložení voleb prostřednictvím jejich napadení u soudu (van Schie 2014). Subjektům šlo o to, že EVM neobsahovaly papírovou stopu VVPAT, díky které by si mohl volič svou volbu ověřit. Namibijský vrchní soud tyto snahy zamítl a volby se v listopadu 2014 uskutečnily. Žádná ze snah opozice o odložení či zrušení voleb s využitím EVM nebyla úspěšná.

Obavy z chybějících VVPAT nám mohou naznačovat možnou ideální půdu pro volební manipulace. Jak bylo vysvětleno v teoretické části, pokud tento krok v rámci EVM chybí, mohou se objevit některé skryté kroky, které narušují integritu a transparentnost voleb. Volič navíc nezískává ověření své volby. Z tohoto důvodu si nemůže být jist, že byl jeho hlas správně a zda vůbec započítán. Je tedy třeba zvážit, zda byl takovýto krok vhodný a uvážený.

Shrnutí

Tato podkapitola představila základní instituce v Namibii, které vymezuje tamní Ústava. Z textu vyplynulo, že roku 2014 byly do volebního systému zavedeny EVM bez tzv. VVPAT, které mohly být na základě výše vyjmenovaných důvodů zdrojem manipulací. Tento fakt se práce pokusí odhalit v následujících řádcích, stejně jako to, jestli bylo přijetí EVM změnou v pozitivním či negativním slova smyslu.

---

³³ „Podporu SWAPO si můžeme přeložit, jako podporu institucí, což brání vážné krizi v rámci mladé demokracie, s čímž je ovšem spojen negativní účinek – i do budoucna je demokracie v rukou jediné vládnoucí strany, což odráží i postoj Namibijců, kteří se vyslovili, že politika by měla být ponechána politikům“ (Emminghaus et. al. 2010: 261).

2.1. Volby 1989 – 2009

Poté, co jsme si stručně nastínili politický systém Namibie, musíme se konkrétněji věnovat volbám, které jsou pro tuto diplomovou práci nejstěžejnější. Konkrétně budou rozebrána všechna hlasování, která se odehrála od zisku nezávislosti, tedy roku 1989, až do posledních „EVM“ voleb 2014. Kapitola byla zařazena zejména kvůli zobrazení voličských preferencí tamních voličů a vývoji dominance tamní vládní strany SWAPO.

Voleb do Ústavodárného shromáždění v roce 1989³⁴ se zúčastnilo deset politických stran³⁵, přičemž sedm z nich získalo podporu i v následujících volbách do Národního shromáždění. To bylo zvoleno roku 1994, volby v obou případech vyhrálo SWAPO. Stejná situace panuje i na postu prezidenta – zatím byl vždy zvolen představitel SWAPO. Díky těmto trendům je Namibie považována za systém s jednou predominantní stranou (Kaure 2016).

Situaci v zemi trefně a stručně shrnuje Vlastimil Fiala, podle kterého „již fakticky od prvních parlamentních voleb v roce 1989 můžeme sledovat v Namibii položení základu stranického systému s jednou pre/dominantní politickou stranou SWAPO. V roce 1989 SWAPO získala „jen“ 57,3 % hlasů a 41 mandátů, zatímco ve všech ostatních volbách vykazuje naprosto podobné výsledky (od 73,9 % do 76,2 % hlasů a od zisku 53 do 55 mandátů), které ji zaručují postavení predominantní politické strany s možností samostatně schvalovat ústavní zákony. Navíc se ukazuje, že volební podpora SWAPO je dlouhodobě stabilní a nemění se navzdory vnitrostranickým konfliktům a oddělování se různých frakcí“ (Fiala 2013).

Ani v následujících volbách se situace nezměnila. V březnu 1994 došlo k připojení Walvis Bay³⁶, Ústavodárné shromáždění jednomyslně schválilo demokratickou ústavu a poslanci zvolili Sama Nujomu prezidentem republiky (Pechar 2015: 54). O pět let později získala vládní strana SWAPO celkem 55 křesel, přičemž získala podporu 76,2 % registrovaných voličů. Dle Vlastimila Fialy můžeme od tohoto okamžiku mluvit o „usazení stranického systému s predominantní stranou“, jelikož SWAPO své vítězství potvrdila, ale oproti předchozím volbám dokonce navýšila svůj náskok o dva poslanecké mandáty (Fiala 2013b: 28).

---

³⁴V těchto volbách by přímo volen pouze parlament. První prezident Sam Nujoma, spoluzakladatel SWAPO, byl do funkce jakožto jeden ze symbolů boje za nezávislost dosazen parlamentem (The Encyclopaedia Britannica 2019). Každé následující prezidentské a parlamentní volby se od roku 1995 konají v jeden den.

³⁵Data viz AfricaElection.

³⁶Walvis bay, neboli velrybí zátoka, je důležitým přístavem, který měl v minulosti různé vlastníky.

Nic se nemění ani po volbách v roce 2004, kdy SWAPO opět získává 55 křesel (76,11 %) v Národním Shromáždění a prezidentem se opět stává její představitel, tentokrát Hifikepunye Pohamba, který je znovuzvolen i roku 2009. I tento rok v parlamentních volbách opět vítězí SWAPO. Strana v těchto volbách ztrácí jedno křeslo a získává 54 mandátů, ovšem navyšuje získaný procentuální podíl voličů na 75,27 %. Z těchto dat můžeme vyčíst, že Namibie byla od roku 1989 do 2009 pod permanentní vládou SWAPO, která se těšila trvalé voličské přízni, která kolísala v řádu jednotek procent, což názorně zobrazí níže přiložené tabulky.

Účast voličů³⁷ v Namibii je tradičně vysoká, pro českého voliče možná až nepředstavitelná. V podstatě až na rok 1999, kdy se prezidentský voleb zúčastnilo pouze 62,06 % a parlamentních 62,79 % registrovaných voličů, tak čísla vždy přesahují hranici 70 %. V roce 1989 se parlamentních voleb zúčastnilo dokonce 97,04 % registrovaných, což bylo dáno pravděpodobně euforií ze zisku nezávislosti. Prezidentské volby se tehdy nekonaly. Roku 1994 se pak prezidentské volby zúčastnilo 74,18 % a v parlamentní dokonce 76,05 % všech registrovaných voličů. O deset let později se voleb prezidentských zúčastnilo 85,47 %, těch parlamentních pak 84,81 % registrovaných voličů. Volební účast z roku 2009 bohužel nelze dohledat. Po tomto výčtu následují dvě tabulky (Tabulka č. 4 a Tabulka č. 5), které rozebraná data shrnují a vytváří nám tak ucelený pohled na věc.

Tabulka č. 4: Úspěchy SWAPO a volební účast ve volbách do Národního (Ústavodárného) shromáždění 1989 - 2009

Rok	Zisk hlasů (%)	Zisk křesel (72)	Volební účast
1989	57,33	41	97,04
1994	73,89	53	76,05
1999	76,15	55	62,79
2004	76,11	55	84,81
2009	75,27	54	/

Zdroj: AfricanElections, vlastní zpracování

³⁷Zdroj: IDEA b.r.

Tabulka č. 5: Výsledky prezidentských voleb v Namibii a volební účast 1994 – 2009 (%)

Rok	Vítěz (SWAPO)	Zisk hlasů	Volební účast
1994	Nujoma	76,34	74,18
1999	Nujoma	76,82	62,06
2004	Pohamba	76,44	85,47
2009	Pohamba	76,42	/

Zdroj: AfricanElections, vlastní zpracování

Shrnutí

Analýzou voleb v letech 1989 – 2009 bylo prokázáno, že tamnímu politickému i stranickému systému ve značné míře dominuje SWAPO. Strana pravidelně vítězila ve volbách do Národního shromáždění i prezidentských, kde se do roku 2009 vystřídaly pouze dvě postavy – Nujoma s Pohambou, což jsou významné osobnosti tamního boje za nezávislost. Otázkou ovšem je, zda nemohlo dojít k určitým manipulacím. Pokud se totiž blíže zaměříme na volební výsledky, procentuální podíl zisku SWAPO oproti měnící se volební účasti působí až podezřele souměrně a bez odchylek.

2.2. Volby 2014

Jak je zřejmé, strana SWAPO v rámci namibijského politického systému za dvacet let nenalezla soupeře. I proto nejspíše nepřekvapily ani výsledky voleb z roku 2014. Těm však předcházela řada událostí, jako zavedení EVM, změny ústavy či protesty opozice, které budou dále popsány.

Před volbami se hlavní zájem obracel především na ústavní reformy, prosazené na začátku roku 2014. Ty zahrnovaly například zavedení postu druhého viceprezidenta, který měl představovat etnickou rovnováhu ve vládě, nové genderové pravidlo a přidání 24 poslaneckých křesel, přičemž průzkum veřejného mínění ukázal, že 59 % respondentů (55 % z nich tvořili voliči SWAPO) cítilo, že byly změny a reformy přijaty bez odpovídající veřejné konzultace (Afrobarometr). Velkou kontroverzi přineslo také zavedení EVM. Přístroje měly být použity bez tzv. papírové stopy, která měla dát voliči záznam o jejich volbě. Krok byl kontroverzní také z toho důvodu, že zmínku o VVPAT zahrnuje dokonce nový volební zákon z roku 2014. Na to reagovala opozice, která se pokusila volby odložit prostřednictvím Nejvyššího soudu, ten však námitku zamítl (van Schie 2014).

Kampaň SWAPO byla založená na dosažených úspěších, kdy uváděla například snížení úrovně chudoby, zlepšení přístupu k bydlení, elektřině, vzdělávání, dále vyzdvihovala, že zemi „přinesla nezávislost“, mezi další body patřilo zlepšení primárního vzdělávání, infrastruktury, zvýšení počtu pracovních míst, posílení ekonomiky, nebo vybudování 185 000 nových domů (van Schie 2014, srov. IPU.org). Toto všechno pak negovala opozice, jejíž program byl více méně založen na kritice politiky SWAPO (van Schie 2014).

I EVM a jejich zavedení můžeme brát jakožto součást kampaně či volebního programu. Jaké ale byly podněty k jejich nákupu či která pozitiva uváděli představitelé SWAPO jakožto stěžejní? Byla to zejména snaha SWAPO distancovat se od předchozích voleb, kdy došlo k obrovské prodlevě mezi ukončením hlasování a vyhlášením volebních výsledků. Jak již deklarovala teoretická část, jednou z hlavních výhod EVM by měla být rychlost sčítání i hlasování, s čímž se ztotožňovali i namibijští političtí představitelé. Dále vyzdvihovali například nižší náklady, které jsou s přístroji spojeny oproti papírovým lístkům či snížení možných manipulací a vadných hlasů. Nelze opomenout fakt, že tyto EVM nejsou připojeny k žádné síti, nepřijímají žádný signál (Freyer 2017: 6). Z tohoto důvodu odpadá obava z vnějších hackerských útoků, kterých se kritici těchto nových technologií obávají zejména u internetového hlasování. EVM také fungují na baterie, což může být v africkém prostředí velice užitečné (Freyer 2017: 6). Tedy za předpokladu, že se nevybijí, mohou fungovat i bez elektřiny. Pokud se ovšem nad touto výhodou zamyslíme, tak tradiční papírové hlasování je v tomto ohledu nenáročnější a nejspíše i užitečnější, protože zde odpadá nutnost baterií i elektrické energie v hlasovacích místnostech. Zároveň bude v následujících řádcích zjištěno, že toto tvrzení není až tak úplně pravda a to z hlediska přenosu dat z hlasovacích zařízení do střediska, které zaznamenává volební výsledky.

Ani tato pozitiva ovšem opozici nepřesvědčila. Navzdory nespokojenosti se pak dne 28. listopadu 2014 konaly páté národní volby od vyhlášení nezávislosti, kdy si Namibijci vybrali svého prezidenta a přímo volené členy Národního shromáždění. K volbám dorazilo více než 890.000 registrovaných voličů s volební účastí okolo 72 %. O křesla v Národním shromáždění se utkalo celkem 16 stran, přičemž devět z nich mělo i svého kandidáta na prezidenta (van Schie 2014). Mandáty se podařilo získat jen deseti z nich. Nejvíce tedy 77 jich tradičně získala SWAPO, následovaná Demokratickou Turmhalleovou aliancí (DTA) s pěti mandáty. Sdružení pro demokracii a pokrok (RDP) vyhrálo celkem tři poslanceká křesla. Po dvou mandátech získali kandidáti Sjednocené demokratické fronty Namibie (UDF), Národní jednotné demokratické organizace Namibie (NUDO), Všelidové strany (APP) a Strany pracujících revolucionářů (WRP). Po jednom poslanci si voliči zvolili své zástupce

z Národního svazu Jihozápadní Afriky (SWANU), Hnutí spojeného národa (UPM) a Republikánské strany (RP). Zisk hlasů v procentech a zisk křesel pro jednotlivé strany shrnuje Tabulka č. 6.

Tabulka č. 6: Výsledky voleb do Národního shromáždění v Namibii (2014)

Strana	Zisk hlasů (%)	Zisk křesel (96)
SWAPO	80,01	77
DTA	4,80	5
RDP	3,51	3
UDF	2,12	2
NUDO	2,01	2
APP	2,29	2
WRP	1,49	2
SWANU	0,71	1
UPM	0,71	1
RP	0,68	1

Zdroj: ECN 2014: 44; vlastní výpočty a zpracování

Volby do Národního shromáždění opět nepřinesly žádné zvraty. SWAPO si udrželo dvoutřetinovou většinu v parlamentu tím že, získalo celkem 77 křesel z celkového počtu 104. Kromě SWAPO se do parlamentu dostalo ještě dalších devět stran, které dosáhly v průměru na dva až tři poslanecké mandáty. V podstatě stejná situace nastala i v paralelně konaných prezidentských volbách. Hage Geingob³⁸ nenalezl v rámci opozice konkurenta. SWAPO tak v prvním kole vyhrála i prezidentské volby. Geingob měl dokonce výrazně vyšší podporu voličů než jeho dva předchůdci Nujoma s Pohambou. Jak dokazuje Tabulka č. 7, podpora protikandidátů ze strany voličů byla opravdu nízká. Této první prezidentské EVM volby se zúčastnilo 71,76 % všech registrovaných voličů.

³⁸Geingob je výraznou postavou namibijského boje za nezávislost, zajímavostí je, že nepatří k tamní nejpočetnější etnické skupině Owambů.

Tabulka č. 7: Výsledky prezidentských voleb v Namibii (2014)

Jméno	Strana	Zisk hlasů (%)
Geingob	SWAPO	86,73
Venaani	DTA	4,97
Hamutenya	RDP	3,39
Mbai	NUDO	1,88
Mudge	Republican Party	0,97
Shixwameni	APP	0,82
Maamberua	SWANU	0,56
Ulenga	CoD	0,39
Mukwilongo	NEFF	0,28

Zdroj: ECN 2014: 42; vlastní výpočty a zpracování

V této části byly stručně zanalyzovány jednotlivé volby, respektive volební výsledky, prezidentské a do Národního shromáždění. Nejenom z tabulek vyplývá, že od zisku nezávislosti v zemi vládne SWAPO a na post prezidenta jsou opakovaně voleni její představitelé. Výjimkou nebyly ani volby v roce 2014, kdy si navíc ještě o cca 5 % polepšilo.

Shrnutí

Tyto výsledky dokazují, že se dá Namibie označit jako „systém s predominantní stranou“, kde neexistuje akceschopná opozice, která by uměla mobilizovat voličstvo, jemuž tento stav vzhledem k volebním výsledkům pravděpodobně vyhovuje. Na tom nic nezměnilo ani zavedení tzv. EVM, jejichž využití bylo představiteli SWAPO, ale i mezinárodními pozorovateli – s menšími výhradami - označeno za úspěšné a volby za demokratické.

Pokud tedy studujeme Namibii, musíme mít vždy na paměti vládní stranu SWAPO, která je hlavním politickým aktérem. Z tohoto úhlu pohledu může být potenciálním zdrojem volebních manipulací nebo utlačování opozice. Toto tvrzení je ovšem čistou spekulací. Na druhou stranu totiž můžeme tvrdit, a to na základě výše prezentovaných volebních výsledků i volební účasti, že jsou tamní voliči se stavem v zemi spokojeni a změny jednoduše nepotřebují či nechťejí. Zkoumání této problematiky ovšem není smyslem diplomové práce. Cílem kapitoly bylo spíše naznačit směřování volebního procesu prostřednictvím volebních výsledků a účasti v zemi, což nám napomohlo označit SWAPO jakožto absolutního hegemonu

tamního politického života. Volby dopadly podle očekávání a nebyla narušena neporazitelnost hlavní vládní stany, která dokonce získala více hlasů než dříve.

2.3. Právní zakotvení elektronického hlasování

Pokud studujeme volební proceduru jakékoliv země, musíme znát i právní zakotvení volebního procesu. Tamní volby, volební systém a volební procedury jsou upravovány dvěma základními dokumenty: Ústavou (*The Constitution of The Republic of Namibia*) a Volebním zákonem (*Electoral Act, 24 of 1992*; respektive novelou *Electoral Act 5 of 2014*). Ústava byla sepsána roku 1990, přijata o čtyři roky později. K jejím změnám došlo v letech 1998 a 2014. Též se jí nevyhnuly ani jisté dílčí úpravy³⁹. Více konkretizovány jsou volby a jejich průběh ve Volebním zákoně č. 24 z roku 1992, který prošel změnami před každými volbami, tedy v letech: 1994, 1998, 1999, 2002, 2003, 2006, 2009 (EISA 2009) a 2014 (CIA).

První Volební zákon vyhlášený roku 1992 zřídil Volební komisi (Electoral Commission of Namibia / ECN)⁴⁰, definoval její pravomoci a povinnosti, jako registraci voličů, či politických stran (The Commonwealth 2014: 11). Pro tuto diplomovou práci je vymezení ECN naprosto stěžejní. Z tohoto důvodu je potřebné více konkretizovat její funkce, pravomoci či složení.

Volební zákon z roku 2014 pověřuje ECN organizovat, řídit, kontrolovat průběh voleb i referendum svobodným, spravedlivým, důvěryhodným, transparentním a nestranným způsobem. Dále ukládá ECN povinnost posílit ústavní demokracii a podporovat demokratické volební a referendové procesy (Electoral Act 5 of 2014 §3 odst. 1). ECN tak má být jakýmsi původcem, průvodcem, garantem či „hlídacím psem“ správného fungování volebního procesu.

Komise se skládá z pěti členů (minimálně dvou žen) jmenovaných na návrh prezidenta se souhlasem Národního shromáždění (Electoral Act 5 of 2014 §6). Žádný z činitelů nesmí být členem politické strany nebo aktivním politikem (Electoral Act 5 of 2014 §7 odst. 1). Ačkoliv vysocí volební komisaři nesmí zasahovat do politického procesu, musíme brát v potaz, že je v podstatě volí pouze zástupci SWAPO, kteří mohou vybírat kandidáty jim prospěšné a díky tomu mohou potenciálně ovlivňovat volební proces.

³⁹Pozn.: Nebylo tomu jinak ani před volbami roku 2014.

⁴⁰Pozn.: Namibijská volební komise (ECN) je z hlediska voleb vlivným orgánem, který je spravuje ve všech ohledech. Například koordinovala nákup EVM z Indie, školí volební úředníky, obyvatelstvo, atd.

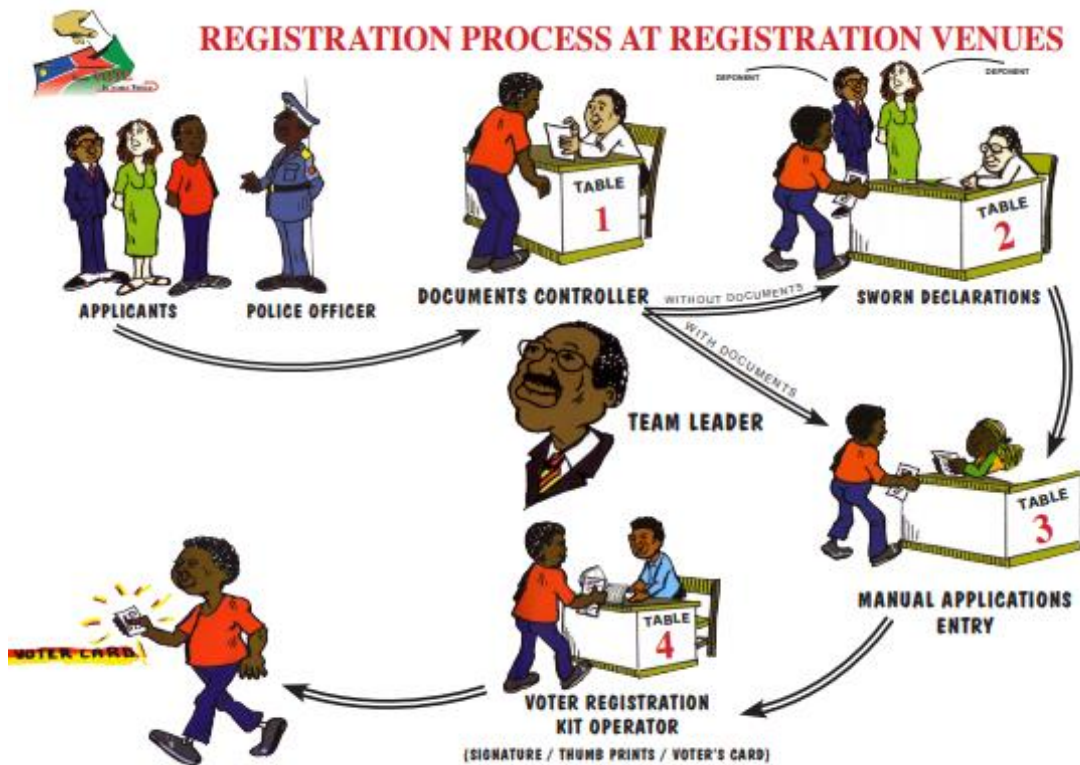
V rámci našeho tématu byla ECN také obhájcem, implementátorem a garantem EVM, který dojednával jejich nákup, hájil je před opozicí a snažil se důkladně proškolit voliče i úředníky v místních volebních komisích. Důkazem je poměrně rozsáhlá edukativní kampaň, která proběhla v roce 2014. Například na *Youtube.com* lze na kanále *ECN Electoral Commission of Namibia* dohledat video, kde ECN popisuje fungování EVM. Stejně tak se ECN věnovala školení voličů pomocí různých seminářů, letáků, využívala ale i další nová média, například Facebook, kde na svých oficiálních stránkách *ECN – Electoral Commisission of Namibia* informovala zejména mladší voliče, jak se registrovat k volbám a hlasovat. Velice poučná je také příručka pro voliče (ECN 2018)⁴¹. Sama ECN uvádí, že, proces vzdělávání voličů ztížila pouhé dva měsíce před volbami novela Ústavy (ECN 2015: 2). Úspěšnost kampaně ovšem zdůvodňuje vysokou účastí voličů, kteří byli z hlediska školení pokryti z 95 %, k volbám jich nakonec dorazilo celých 75 %. Čísla mají dokládat úspěch a zbavení strachu voličů z nových volebních technologií.

Tato slova jsou poměrně diskutabilní, zejména z hlediska toho, jak mohli proškolit 95 % obyvatelstva a být si jistí, že problematice skutečně rozuměli všichni. Navíc nelze dohledat reálné důkazy, kterými by tato čísla obhájili. Také argument vysoké volební účasti je poměrně vágní. Jak bylo prokázáno v předchozí podkapitole, voliči své hlasovací právo aktivně a tradičně využívají již od zisku nezávislosti Namibie. Co ovšem ECN jistě nelze zazlívat, je poměrně zdařilá a hlavně srozumitelná forma, kterou v rámci osvěty zvolila. Pro příklad je níže přiložen Obrázek č. 1, který voliči vysvětluje, jak má postupovat během procesu registrace k volbám.

---

⁴¹V dnešních dnech již bohužel nelze dohledat příručku, která byla platná pro volby v listopadu 2014. Ta, která je prezentována, tedy příručka pro volby v roce 2019 je ale též vypovídající, jelikož obsahuje stejné pokyny.

Obrázek č. 1: Registrační proces voličů v Namibii

Zdroj: ECN 2018: 11

Samotné předvolební procedury v Namibii jsou též velice zajímavé. Zahrnují dva kroky, registraci politických subjektů a voličů (viz Obrázek č. 1). Registraci musí absolvovat všechny politické strany/hnutí, které se chtějí voleb zúčastnit. Jelikož tento proces nevykazuje žádné „eGovernmentové“ prvky, bude mu věnována pouze krátká pozornost, která má čtenáře uvést do tématu. Na registraci politických stran dohlíží ECN (Electoral Act 24 of 1992, srov. Electoral Act 5 of 2014). Podle Volebního zákona musí žádost o zápis do registru obsahovat jméno strany, zkratku, její symboly, úplná jména, podpis zástupce. Společně s podanou žádostí musí rovněž zaplatit poplatek 5.000 USD a předložit arch s podpisy minimálně 500 registrovaných voličů. Před zápisem strany musí být všechny podané informace zveřejněny ve Vládním věstníku a jakákoliv registrovaná strana může proti vzniku nového subjektu vznést námitku. Pokud se tak nestane, je straně vydáno potvrzení o registraci a může fungovat (Electoral Act 24 of 1992, srov. Electoral Act 5 of 2014).

Z tohoto vyplývá, že účast v namibijských volbách není vůbec levnou záležitostí a může být poměrně nesnadná. Jak již bylo představeno, ani finanční bariéry nebrání opozičním subjektům účastnit se politického souboje. Ten ovšem není ani zdaleka tak efektivní. Tato

diplomová práce se bude dále věnovat registraci voličů, která je z hlediska jejího tématu a cíli mnohem zajímavější a přínosnější.

Registraci voličstva nemůžeme vynechat z jednoho prostého důvodu. Před volbami 2014 totiž Namibie nezakoupila pouze EVM, ale i tzv. biometrické přístroje zajišťující registraci voličů. Aby se mohli občané zúčastnit voleb, musí se registračního procesu zúčastnit. Český volič by možná na takovýto krok ani nepomyslel, nicméně v ne každé zemi je tak jednoduché přijít k volbám a na základě svého bydliště a občanského průkazu volit. „Aby mohli občané v Namibii volit, musí být zaregistrováni jako voliči. Kvalita registračního procesu a její výsledek – rejstřík voličů – může určit výsledek voleb a následně i stabilitu demokratických institucí v zemi. Účinný systém registrace voličů vyžaduje, aby byla populace aktivní ve věcech, jako oznamování bydliště“ (ECN 2018: 10). Požadavek na registraci může znít poměrně diskriminačně, nicméně zejména díky volebním podvodům je v afrických zemích poměrně populární⁴². Například Gelb a Decker (in Nwangwu 2015: 4) považují biometrické identifikační přístroje, které ověřují totožnost voličů, za extrémně užitečné, jelikož je téměř nemožné padělat hlasy, případně jinak podvádět s identitou.

Zaměříme-li se na kritéria, k volbám může být zaregistrován občan Namibie starší osmnácti let, který je schopen se identifikovat v rámci systému registrace (ECN 2018). Proces je dobrovolný a stejně jako registraci politických stran jej provádí ECN. Existují tři typy: *Obecná*, provádí se plošně, nejméně jednou za deset let; *doplňková* – pokud o ní občané zažádají, například při změně bydliště, ztrátě dokladů; a *průběžná* – například pro prvovoliče. Samotný proces registrace je poté, co se občan legitimuje, poměrně jednoduchý, volič se podepíše, sejmou otisky všech jeho deseti prstů a vyfotografují ho (The Commonwealth 2014: 15). Výsledkem registrace voličů je registr, který obsahuje jména všech osob oprávněných volit. Tento jmenný seznam musí být nejpozději 90 dní před prezidentskými a parlamentními volbami zveřejněn (ECN 2018: 13).

Nyní je třeba zaměřit se na to, jak tento proces reálně proběhl v Namibii, která jej zahájila již v roce 2013. Země za tímto účelem zakoupila 904 biometrických registračních přístrojů, které měly proces zrychlit a zjednodušit (Shejavali 2014: 1). Biometrické stroje byly vyrobeny v JAR, mají notebookové komponenty jako skener otisků prstů, fotoaparát, podpisovou podložku a čtečku čárového kódu, a to tak, aby byly záznamy o voličích správné a zabránilo se jejich duplikaci (Kahiurika 2013 in Shejavali 2014: 1). GVR, tedy generální

---

⁴² „Technologie jsou obzvláště užitečné v prostředí, kde vlády dříve nezavedly spolehlivé, případně kompletní identifikační systémy jejich populace“ (Nwangwu 2015: 4).

registrace voličů, se konala od 15. ledna do 3. března 2014 a zúčastnil se rekordní počet voličů. Konkrétně šlo o celkem 1.241.194 osob (The Commonwealth 2014: 16). Registrováno nakonec bylo 93 % ze všech oprávněných voličů (ECN 2015: 2).

Pokud bereme v potaz počet registrovaných voličů z předchozích voleb, tedy 1.181.802, dá se výsledek považovat za úspěch. Zajímavé by bylo zkoumat, kde byl zbytek právoplatných voličů, když se ostatní registrovali, což bohužel není v silách této práce. Otázkou také je, zda nemohlo dojít například k diskriminacím některých území nebo osob. Z hlediska území není toto tvrzení příliš pravděpodobné. Pokud se podíváme na reálná čísla, mimo regiony Hardap (88,7 %) a Zambezi (78,5 %), byly hodnoty vyšší než 91 %. Poměrně podezřele působí výsledky registrace v okresech Kunene (102,5 %) a Ohangwena (100,4 %), kde dokonce přesáhly 100% hranici. Tato čísla působí zvláště, nicméně odhady byly vytvářeny z předpokládaných počtů obyvatelstva (ElectionWatch 2014: 1).

Pokud bereme v potaz pouze tyto informace a cíl diplomové práce, můžeme tvrdit, že nové volební technologie napomáhají ke zlepšení volebního aktu v Namibii a to díky úspěšnému biometrickému registračnímu procesu voličů, který je nezbytným prvkem tamního volebního procesu. Toto tvrzení můžeme podložit zejména počtem registrovaných voličů, který byl vyšší o 59.359. Mimo regiony Hardap a Zambezi se pak všude registrovalo více než 91 % ze všech osob, které mají právo volit. Dle ECN byl tento fakt dán zejména registrací mladých voličů, kteří se o politiku jinak příliš nezajímají (ElectionWatch 2014: 1). Dále uvádí dychtivost zkusit si volit pomocí EVM či čas, který Namibijci mají díky státnímu svátku, který je na volební den vyhlášen (ECN 2014).

2.4. Electronic Voting Machines a namibijská volební procedura

Nyní se zaměříme na otázku aplikace EVM v Namibii. EVM se dají označit za tamní snahu o implementaci prvku eGovernmentu. Zjednodušeně řečeno, pokus o elektronický přenos dat ve veřejné sféře. Tato inovace byla plně přijata do systému roku 2014 a to na základě nového Volebního zákona (Electoral Act 5 of 2014). Rozhodnutí ECN o koupi a využití se ovšem datuje do roku 2004 (Shejavali 2014: 1). Samotný proces od rozhodnutí po nákup a realizaci tak trval přesně deset let.

V roce 2005 zahájila ECN konzultace ohledně zisku a využití EVM, o čtyři roky později byly hlavním impulzem pro nákup zpožděné volební výsledky, které byly vyhlášeny až pět dní po ukončení hlasování (Shejavali 2014: 2). Lídrům namibijských politických stran

se naskytlá příležitost nahlédnout, jak systém funguje v Indii (Karuuombe 2014). Ani po deseti letech od prvotního impulzu členy ECN a SWAPO neopustila myšlenka o EVM, a v roce 2014 ji tak přetavili ve skutečnost.

Indie je také zemí, odkud místní EVM pochází. Dá se říci, že to byla mezistátní transakce, Indie – Namibie, jelikož vývojář a zprostředkovatel obchodu, společnost Bharat Electronics Limited (BEL)⁴³ je vlastněna indickou vládou (DefenseWorld.net 2014). Co se týče exportu společnosti, tak pro ni byla z hlediska EVM jediným trhem Namibie, v současnosti ale vyjednává a obchoduje i s jinými zeměmi⁴⁴ (Agarwal 2018).

Týmy inženýrů a techniků ze společnosti BEL navštívily v roce 2014 Namibii, aby zde poskytly technickou podporu během voleb a prováděly kontroly a konzultace ohledně strojů (DefenseWorld.net 2014). Odborníci byli nasazeni ve všech 14 regionech země a působili zde během všech fází hlasování. Stejně tak před volbami roku 2014 navštívila Indii sedmičlenná delegace z ECN, která byla dle slov vysokého namibijského volebního komisaře Piuse Dunaiskise „ohromena“ a zájem právě o tyto stroje je dán výhodami, jako rychlejší sčítání výsledků, snížení počtu neplatných hlasů, nižší náklady nebo odstranění některých možných cest manipulace. Dále bylo do země vysláno několik odborníků z řad informačních technologií, kteří se měli seznámit s fungováním EVM a pochopit proces sčítání hlasů (DefenseWorld.net 2014 srov. GULF NEWS 2014).

Co se týče nákladů vynaložených na EVM od společnosti BEL, je poměrně nesnadné nalézt konkrétnější data. Podle ředitele voleb Paula Isaaka (Shejavali 2014: 9) byly celkové náklady v roce 2009 a 2014 téměř shodné, a to cca 5 566 430 USD, přičemž v roce 2009 bylo zakoupeno 3 400 volebních a 1 700 kontrolních jednotek EVM. V roce 2014 ECN pořídila 3 400 kontrolních a stejný počet volebních jednotek EVM. Bohužel nebyly dohledány přehlednější statistiky, které by srovnávaly skutečně vynaložené náklady na volby v roce 2009, tedy na papírové hlasovací lístky, oproti roku 2014, kdy byly využity EVM. Je samozřejmé, že tyto náklady budou, oproti předchozí metodě hlasování, nesrovnatelně vyšší. Bylo by ovšem nesporně zajímavé toto srovnání sledovat. Bohužel tak prozatím nelze potvrdit jednu z nejvyužívanějších tezí, která mluví pro zavedení EVM, tedy že je jejich provoz finančně výhodnější.

---

⁴³ BEL, indická vládní společnost spadající pod ministerstvo obrany, byla založena roku 1954 a sídlí v indickém Bengluru. Bharat Electronics Limited, spolu se svými dceřinými společnostmi navrhuje, vyrábí, dodává a vyváží elektronická zařízení a systémy pro obranu a civilní trhy v Indii a mezinárodně (Bloomberg b.r., srov. Basimanebotlhe 2019).

⁴⁴Elektronické hlasovací systémy byly společností BEL, exportovány do několika zemí, konkrétně jde o Srí Lanku, Ugandu, Malawi, Jihoafrickou republiku, Namibii a Nepál (BEL b.r.).

Výhody EVM zmiňují ale i zástupci BEL. Kladem přístrojů je, že jsou pokročilejší než ty západní a mohou se přizpůsobit jakémukoliv volebnímu procesu⁴⁵. Také šetří čas, životní prostředí a jsou mobilní. „A to jsou důvody, proč namibijská vláda zvolila právě naše EVM“ (Bhan in GULF NEWS 2014).

Z těchto tvrzení plyne, že transakce je viděna jako úspěšná nejspíše z obou úhlů, tedy jak z pohledu odběratele Namibie, tak dodavatele Indie a z dostupných zdrojů nelze dohledat nic mezi tímto názorem. Výjimku tvoří opozice, která se snažila zejména samotný akt použití EVM před volbami v roce 2014 zastavit. Konkrétně byla podána námitka Nejvyššímu namibijskému soudu, který ji ovšem zamítl jako nedůvodnou. (van Schie 2014). Opačný názor měl ale o rok dříve Nejvyšší indický soud, který uznal, že EVM volby uskutečněné pomocí EVM bez použití VVPAT v podstatě nejsou možné. „VVPAT je nepostradatelným požadavkem svobodných a spravedlivých voleb, protože zajišťuje přesnost hlasovacího systému.“ (Shejavali 2014: 1).

Sama ECN si byla tohoto nedostatku vědoma, jelikož místní Komise pro právní reformu a rozvoj (Law Reform and Development Commission LRDC) uznala a hlavně implementovala do nového Volebního zákona standard, který zahrnuje využití VVPAT (Shejavali 2014: 1). Zároveň ale ECN využila přechodné doložky v zákoně, která jí umožnila využít zastaralé technologie (News24: 2014). Takovéto přístroje totiž již dávno ECN nakoupila a voliči v podstatě neměli jinou volbu, než volit bez možnosti tisku, který by jim ověřil správnost jejich volby (Shejavali 2014: 1).

Stručně řečeno byly v Namibii použity problematické EVM bez VVPAT, které i přes nedoporučení indické vlády využity. Důvod byl prostý, z předchozích transakcí měla ECN nakoupěna zařízení „zastaralá a nedoporučená“ (Africa Check 2014; srov. EISA 2014; srov. Election Watch; 2014; srov. Electoral Act No. 5. of 2014; srov. ECN 2014). Jeden z lídrů tamní opoziční Republikánské strany Henk Mudge řekl, že „ECN si je vědoma obav vznesených proti EVM. Je proto nepochopitelné, že (ECN) trvají na jejich použití bez papírové cesty. Opoziční strany by se měly spojit, protože je potřeba něco udělat“ (Mudge 2014 in Kahiurika 2015).

Z tohoto vyplývá hlavní a nejvíce spatřovaná nevýhoda EVM, a to neexistence VVPAT. Této problematice byla věnována v textech poměrně velká pozornost. Například Shejavali (2014: 4) tvrdí, že je to metoda, která voličům poskytuje zpětnou vazbu a má být jakýmsi doplňkem, díky kterému si mohou voliči ověřit svou volbu, případně odkrýt volební

---

⁴⁵ Namibie není jedinou africkou zemí, která měla o EVM z Indie zájem. Příkladem jsou například Ghana, Jižní Súdán, Nigérie, a Keňa (BEL b.r.).

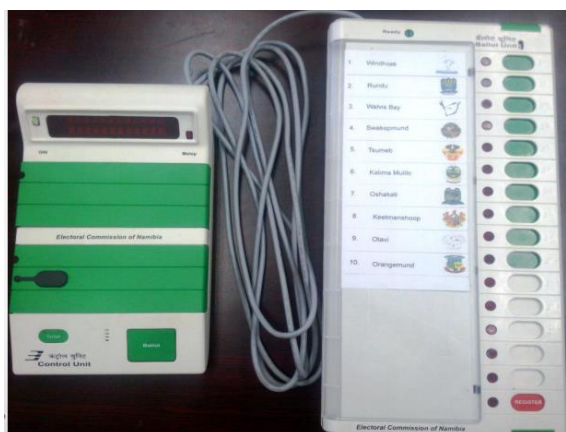
podvody nebo selhání voleb. Ačkoliv je zřejmé, že by bylo efektivnější využití technologií VVPAT, v roce 2014 se tomu tak nestalo. Z této krátké stati bohužel nelze stanovit, zda moderní technologie ve volebním procesu fungují, nicméně je možno si říci, že mohou teoreticky být zdrojem volební manipulace. Kontroverzi neexistence VVPAT dokládá i současná diskuze, která se týká urychleného nákupu právě této ověřovací stopy, která by měla figurovat již ve volbách roku 2019.

Výše byla popsána „EVM transakce“ mezi indickou a namibijskou vládou, respektive ECN a společností BEL. ECN dostala k dispozici technickou podporu ze strany BEL, účastnila se školení, která ji měla perfektně připravit na volby s využitím EVM. Ani tyto snahy ovšem nepřesvědčily opozici, která striktně a zásadně nesouhlasila s využitím EVM bez VVPAT, což ostatně potvrdil i indický soud. Namibijský soudní orgán byl ovšem názoru jiného a díky tomu se 28. listopadu odehrály volby, které budou dále popsány. Nejprve však bude vysvětleno fungování EVM samotných.

Elektronické hlasovací přístroje se skládají ze dvou částí kontrolních/řídících (control unit / CU) a hlasovacích jednotek (ballot unit / BU). Kontrolní/řídící jednotka (CU) je kontrolní částí EVM, která je ovládána pouze volebními úředníky, kteří kontrolují volební proces. Skládá se ze šesti částí: displeje, tlačítka pro nastavení počtu kandidátů/politických stran (candidate set button); tlačítka uzavření, které ukončuje hlasování po volbě (close button); tlačítka výsledkové (result button), uvolňuje výsledky po hlasování; tlačítka tisku (print button), pro tisk výsledků; tlačítka celkem (total button), které zobrazuje celkový počet odevzdaných hlasů během hlasování; tlačítka hlasování (ballot button), které vydává hlasovací lístek pro každého voliče.

Naopak hlasovací jednotku (BU) má k dispozici volič a spolupracuje pouze s CU. S tou je i permanentně propojena kabelem, který je spojuje (ECN 2018: 19). Stejně jako CU se i BU skládá z několika částí: tlačítka pro registraci; přepínacího okna; tlačítka pro výběr kandidáta; tlačítka, které značí výběr volby; a papírová sekce, kde nalezneme seznam kandidátů. BU si také můžeme představit jako elektronický hlasovací lístek, jelikož je hlasovací lístek vložen pod průhlednou obrazovku CU (ECN 2018: 19). Volič si v podstatě vybírá z papírového seznamu, který je doplněn elektronickými tlačítky. Výhodou také je, že BU obsahuje tlačítka pro každého kandidáta a pojme jich celkem 15, přičemž k CU mohou být připojeny až čtyři přístroje najednou, což umožňuje voliči vybírat až z 60 kandidátů (Freyer 2017: 5). Pro lepší a názornější představu jsou BU a CU zobrazeny Obrázkem č. 2. Následuje Obrázek č. 3, který nám pomáhá lépe pochopit BU.

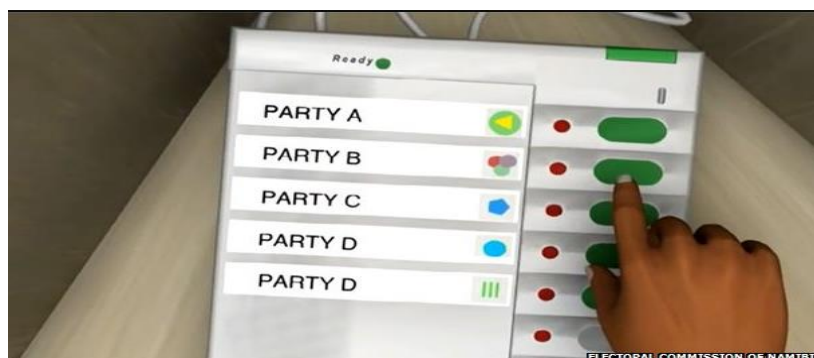
Obrázek č. 2: Kontrolní a hlasovací jednotka

Zdroj: Freyer (2017: 8)

Pro ještě lepší pochopení EVM, konkrétně CU je pak níže přiložen Obrázek č. 3. Ten nám navíc zblízka a mnohem lépe zobrazuje fakt, že BU je vedle názvů stran doplněna i znaky, které mají sloužit i negramotným voličům. Tento fakt může být zejména v Africe poměrně vítanou a užitečnou skutečností. Navzdory tomu ale na základě obrázků nemůžeme rozklíčovat, zda CU obsahují i Braillovo písmo. Dle autorky tomu tak není a indické EVM nespĺňují jednu z nejvíce citovaných výhod elektronických hlasovacích způsobů obecně.

Obrázek č. 3: Hlasovací namibijská jednotka

Zdroj: Africland post 2014

V případě, že jsou volič i úředník řádně proškoleni, je postup velice jednoduchý. Nejprve předseda komise stiskne na CU červené tlačítko, což značí, že volič může vstoupit do hlasovacího terminálu, kde se nachází BU. Volič v tomto kroku na BU vybere svého kandidáta/stranu. V okamžiku, kdy odvolí, rozsvítí se na CU červené světlo, které tuto skutečnost oznámí volebnímu komisaři. Volič se pak přesune ke druhému stanovišti a volbu zopakuje naprosto stejným způsobem. Když je tento proces dokonán, může opustit volební

místnost. Úředník tak v podstatě pouze ovládá CU, která mu značí, zda již volič, prostřednictvím BU, odvolil (van Schie 2014, srov. EISA 2014, srov. Election Watch 2014, srov. Electoral Act No. 5. of 2014, srov. ECN 2014).

Po ukončení hlasování a uzavření procedur ve volebních místnostech vytvořili členové volební komise prostřednictvím CU agregované výsledky, které byly vytištěny, a svým podpisem je museli schválit všichni volební úředníci v místnosti. Následovalo zapojení CU do tabulátorů/kalkulaček, které agregovaly volební výsledky ze všech hlasovacích místností, a tím byly přeneseny do národního centra pro výsledky. Po ukončení tohoto procesu a přenesení dat ze všech volebních místností mohla ECN vyhlásit volební výsledky (The Commonwealth 2014: 19-20, srov. EISA 2015: 8). Princip fungování tabulátoru bohužel nelze dohledat, což může být dáno obchodním tajemstvím společnosti BEL. Dá se ovšem předpokládat, že funguje na principu kalkulačky. Důležité ovšem je, že se procesu sčítání mohli účastnit zástupci stran i pozorovatelé, což mělo předejít možným spekulacím o netransparentnosti volebních výsledků (ECN 2014: 26-27).

Po dokončení sčítání byla kopie výsledků umístěna mimo volební místnost. Následně byly přístroje odvezeny do tzv. středisek, kterých bylo stejně jako obvodů 121. Zde byly ověřeny výstupy z hlasovacích místností. Nadále byly vytištěny formuláře a prostřednictvím multifunkčního systému, který skenuje, faxuje a zasílá e-maily odevzdány dálkovým přístupem do Centra volebních výsledků v hlavním městě (ECN 2014: 41). Z toho vyplývá, že i přes deklarovanou bezpečnost dochází k dálkovému přenosu dat. Ta, ačkoliv nejspíše nejsou zasílána prostřednictvím internetu, ale zašifrovaných interních sítí, mohou být napadena a teoreticky může dojít k manipulaci s volebními výsledky.

Výsledky ECN oficiálně vyhlásila 1. prosince 2014 (ECN 2014: 42). K avizovanému zrychlení v tomto kroku tedy skutečně došlo, nicméně rozhodně nebylo okamžité, jak bylo slibováno. To ovšem ECN zdůvodňuje jasně předepsaným procesem vyhlášení volebních výsledků, který je dán zákonem (Electoral Act 5 of 2014). Ten též stanovuje, že poté co jsou od vedoucích volebních komisí oznámeny výsledky, musí ECN oznámit celkový počet hlasů pro jednotlivé kandidáty (Tjipueja 2014). K tomuto zpoždění došlo pravděpodobně díky špatné organizaci voleb a dlouhým frontám ve volebních místnostech. Jak totiž uvádí sama ECN, některé místní volební komise doručily EVM a výsledky až v pozdních ranních hodinách druhého dne (ECN 2014: 41). Pravděpodobně tak došlo ke zpoždění v procesu sčítání hlasů, což ECN ve své souhrnné zprávě zdůvodňuje dlouhými frontami a prodloužením hlasování, které leckde trvalo až do dalšího dne. Sliby ECN, které deklarovala

její vysoká představitelka, že „výsledky budou oznámeny do 24 hodin po ukončení hlasování“ (Wiley & Sons 2014: 8-9), tak nebyly pravdivé.

Otázkou ale je, jak tento systém fungoval ve skutečnosti. Opravdu EVM a nový biometrický registrační systém přinesl kýžené výsledky, jako rychlejší, transparentnější a levnější volby? Během volebního dne se ukázalo, že obavy opozice nebyly liché a neopodstatněné (van Schie 2014). Ačkoliv pozorovatelské týmy ze SADC nebo Africké unie konstatovaly, že byly volby úspěšné, svobodné a demokratické, shledaly i jisté nesrovnalosti a chyby.

Po celé zemi se například objevily dlouhé fronty, které zapříčinily nechuť některých voličů volit. Tyto časové prostoje byly zapříčiněny zejména technickými a uživatelskými problémy s registračními, ale i elektronickými hlasovacími přístroji. (van Schie 2014, srov. Mail&Guardian 2014b). Navíc například van Schie (2014) uvádí, že se i díky těmto komplikacím do některých oblastí země mobilní hlasovací místnosti vůbec nedostaly. Bohužel nelze dohledat přesná data, která by nám zobrazila, kolik procent voličů a potenciálních voličů tyto problémy zasáhly. Z toho plyne, že EVM a registrační biometrické přístroje v Namibii nefungovaly stoprocentně. Zejména v bodech, které ECN a indický BEL uváděly nejčtetněji, tedy v rychlosti hlasování a registraci voličů.

Samotná ECN (2014: 10) ve svém povolebním reportu mluví pouze o dlouhých frontách, které zapříčinil proces registrace, jelikož nešly rozeznat některé otisky prstů a musely se hledat alternativy. Na druhou stranu ovšem chválí a obdivuje voliče, kteří trpělivě čekali ve frontách, které v některých částech země neustávaly ani v brzkých ranních hodinách 29. listopadu. Volební zákon ovšem tímto způsobem porušen nebyl, jelikož ten žádné lhůty pro zveřejnění volebních výsledků neukládá. Výsledky je třeba sdělit, „jakmile je to možné“ (Electoral Act 5 2014: čl. 116).

2.5. Zhodnocení voleb a shrnutí

Sama ECN ve svém prohlášení potvrdila, že se volby neobešly bez problémů (Tjipueja 2014). Přiznala, že se zejména 28. listopadu ráno objevily problémy s ovládáním zařízení pro identifikaci voličů, což způsobilo určité časové prodlevy. Tyto chyby ale přisuzovaly pracovníkům volebních komisí, kteří s přístroji chybně manipulovali, nikoliv zařízeními samotnými. Naopak EVM samotné ECN chválila.

Ten samý problém viděli i v pozdějším vyhlášení volebních výsledků, které plánovali oznámit do 24 hodin po ukončení hlasování. Prodlevu také spatřovali v propracovaném procesu ověřování výsledků a kontrolách (ECN 2014: 41-49). Jinak údajně druhý den po volbách znali již více než 50 % výsledků. Aby byla zajištěna integrita a důvěryhodnost voleb, ECN průběžně oznamovala pouze ověřené a zkontrolované výsledky. Chyby tak ECN viděla v lidském faktoru, nikoliv EVM. V tomto smyslu také přislíbila lepší proškolení úředníků, které má potenciál vylepšit volební proces a odstranit tyto chyby (ECN 2014: 49-52). O chybějících VVPAT bezprostředně po volbách se ze strany ECN neobjevila žádná zmínka.

Co se týče ohlasů ze stran pozorovatelů, objevovaly se víceméně kladná hodnocení. Například SEOM, tedy volební pozorovatelská mise SADC, došla k závěru, že: „prezidentské a parlamentní volby v Namibii roku 2014 byly pokojné, transparentní, svobodné, spravedlivé a důvěryhodné, odrážející vůli namibijského lidu“ (SADC in Mail&Guardian: 2014a). Mimo technické problémy, které uváděla ve svém oficiálním prohlášení ECN, se ovšem objevila námitka ve smyslu zpožděného otevírání některých volebních komisí, které bylo zapříčiněno zmatenými volebními úředníky, kteří nevěděli, jak mají EVM ovládat. Problém spatřovali v selhání provozovatele i EVM, nefungovaly identifikační voličské karty, skenery otisků prstů (Mail&Guardian: 2014a). Pozorovatelé SADC uvedli, že někteří voliči čekali až sedm hodin a tvořily se dlouhé fronty. Navzdory tomu se podařilo odvolit poměrně vysokému procentu voličů. Z tohoto hlediska je ale poměrně sporné tvrdit, že EVM zrychlily volební proceduru. SADC bohužel také neuvádí, jaké technické problémy se objevily. Z prohlášení ECN i SADC tak můžeme vydedukovat, že hlavním problémem byla nevdělanost volebních úředníků, kteří jednoduše nevěděli, jak mají přístroje ovládat.

Další ze zúčastněných volebních pozorovatelů byla EISA. Ta Namibii pochválila za velmi odvážný krok a poznamenala, že byl průběh voleb v roce 2014 velice úspěšný. Zformulovala ovšem některá doporučení, která by měla země následovat: vložit komponentu VVPAT, a tím zlepšit transparentnost a důvěryhodnost systému; lépe proškolit voliče i volební úředníky; umožnit všem zúčastněným stranám navrhnout zlepšení systému;

poskytovat nepřetržité volební vzdělávání, tak aby v praxi nedocházelo k problémům (EISA 2015: 9). Co se týče konkrétních problémů, tak pozorovatelům z EISA bylo nahlášeno pouze malé množství poruch EVM a ve všech případech zafungovala technická podpora, která je napravila (EISA 2015: 8). Průzkum veřejného mínění bohužel nebyl dohledán. Zjištění této diplomové práce pak shrnuje Tabulka č. 8, která využívá hranici 30 bodů (1 – 10 potvrzeno, 11 – 20 – částečně potvrzeno, 21 – 30 vyvráceno). Každé kritérium mohlo získat jeden až tři body, kdy jedna souhlasí, dva jsou výsledky rozporuplné a tři nesouhlasí s námi zkoumanou výzkumnou otázkou.

Tabulka č. 8: Zhodnocení Electronic Voting Machines v Namibii

Typ akce	Škála	Hodnocení
Hackerské útoky	nepřichází v úvahu (1), možné (2), ano (3)	možné (2)
Možnost manipulace ze strany BEL	ne (1), možné (2), ano (1)	možné (2)
VVPAT	ano (1), možná, nepoužitá (2), odmítnuta (3)	možná, nepoužitá (2)
Zrychlení volebního procesu	ano (1), částečně (2), ne (3)	ano (1)
Zrychlení registračního procesu	ano (1), částečně (2), ne (3)	ano (1)
Technické problémy během voleb	ano (1), částečně (2), ne (3)	částečně (2)
Možnost volebních manipulací	ano (1), částečně (2), ne (3)	částečně (2)
Proškolení voličů	ano (1), částečně (2), ne (3)	ano (1)
Proškolení členů volebních komisí	ano (1), částečně (2), ne (3)	ne (3)
Hodnocení mezinárodních pozorovatelů	kladné (1), rozporuplné (2), negativní (3)	kladné (1)

Zdroj: zjištění získaná na základě diplomové práce, vlastní zpracování

I z této tabulky plyne, že jsou výsledky nejednoznačné a hypotéza je tím pádem částečně potvrzena, ale i vyvrácena. Tento fakt je dán především rozporuplnými výsledky, které byly získány ohledně manipulací s volebními přístroji, které vychází zejména z teoretických poznatků, které nebylo možné ověřit. Dále nelze přínos EVM potvrdit díky neproškoleným volebními úředníkům, kteří svou neznalostí údajně zapříčinili dlouhé fronty ve volebních místnostech. Pro potvrzení hypotézy pak mluví zejména zrychlení volebního procesu, ke kterému (ačkoliv s výhradami) skutečně došlo a také proškolení voličstva. Dalším významným zjištěním bylo víceméně pozitivní hodnocení ze strany zúčastněných mezinárodních pozorovatelských misí, které volby víceméně označily za úspěšné. Zejména z těchto důvodů dosáhlo tvrzení ohledně zefektivnění volebního procesu v Namibii prostřednictvím EVM 17 bodů z možných 30, a tím bylo tvrzení částečně potvrzeno.

ZÁVĚR

Tato diplomová práce se zabývala namibijskou volební procedurou, která od roku 2014 zahrnuje inovaci ve formě tzv. Electronic Voting Machines. Tento prvek vykazující znaky eGovernmentu zde voliči využili jakožto první v Africe během tamních společných prezidentských a parlamentních voleb, které se odehrály dne 28. listopadu 2014. Hlavním výzkumným cílem bylo zodpovědět otázku, „napomáhají nové volební technologie zlepšení volebního aktu v Namibii?“ Na základě tohoto cíle byly definovány i dvě hypotézy, zda „EVM v Namibii vedly k zásadním problémům ve volebním aktu a jestli vedly ke snížení možných volebních manipulací.“

K naplnění těchto cílů nám napomohla teoretická část, která nejprve řešila koncept tzv. eGovernmentu, za jehož součást bývají označovány i elektronické volby. Z této podkapitoly vyplynulo, že vlády zavádějí do své státní a veřejné správy prvky ICT, které mají zrychlovat, zefektivňovat a zjednodušovat komunikaci s občany. Tyto faktory též motivovaly Namibii k nákupu a využití EVM.

Abychom lépe pochopili problematiku elektronického hlasování, respektive hlasovacích technik, následovala stejnojmenná kapitola, která ji shrnovala. Z tohoto důvodu byly popsány tzv. tradiční a moderní způsoby hlasování. Více konkretizována byla druhá skupina, do které patří tištěný hlasovací lístek, mechanický/pákový sčítací stroj, děrný štítek, systém optického snímání/skenování hlasů a elektronické hlasování ve volebních místnostech.

V další kapitole byl kladen důraz na představení silných i slabých stránek EVM, které vykazují oproti papírovým hlasovacím lístkům, jenž tyto přístroje nejčastěji nahrazují. Možnými problémy se zabývala i poslední podkapitola teoretické části, která se věnovala volebním podvodům a manipulacím. Mezi ně byly zařazeny zejména chybějící VVPAT, neproškolený personál ve volebních místnostech nebo možná hrozba hackerských útoků.

Po nastínění některých tezí vycházejících z těchto teoretických předpokladů se práce přesunula ke své druhé, tedy analytické části. Ta nejprve shrnula Namibii z hlediska její legislativy, exekutivy a právního rámce. Jelikož se text zabýval volebním aktem, bylo nezbytné popsat jednotlivé volby, které se v zemi odehrály. Konkrétněji volby od zisku nezávislosti, tedy 1989 – 2014. Zde bylo poukázáno zejména na tradičně silnou podporu voličů tamního stranického hegemonu SWAPO, který v Namibii již téměř třicet let obsazuje pozici prezidenta a pravidelně vítězí ve volbách do Ústavodárného respektive Národního shromáždění. Práce vzhledem ke svému cíli řešila obšírněji volby z roku 2014. Zde byly popsány nově přijaté ústavní změny, protesty opozice před volbami, nebo například hlavní

motivace, proč ECN zakoupila EVM. Zde také vyplynulo, že se opoziční subjekty pokusily tamní volby zrušit. Vrchní soud tyto snahy zamítl a volby se následně skutečně odehrály.

Před samotnou analýzou fungování EVM a volebního dne byla nejdříve popsána funkce ECN, která je chápána jako garant tamního volebního procesu. Mimo volby dohlížela i na registraci voličů, která se též uskutečnila prostřednictvím nových „eGovernmentových“ přístrojů, díky nimž byly sejmuty otisky prstů, podpisy voličů a jejich fotky. Proces identifikace měl být následně velice jednoduchý. Volič se měl identifikovat právě sejmutím otisku prstu. Teorie ovšem bývá odlišná od praxe a nejinak tomu bylo i v namibijském případě. Samotná identifikace voličů se totiž ukázala jakožto nejkomplikovanější krok celé procedury. Identifikace voličů totiž zapříčinila dlouhé fronty před volebními místnostmi, které neustávaly ani v brzkých ranních hodinách následujícího dne. Tento krok tak významně zkomplikoval zahájení, ale i ukončení hlasování. Problémy pak ECN přičetla na vrub lidskému faktoru, tedy špatně proškolenému personálu. Navzdory očekáváním se zde staly komplikací identifikační biometrické přístroje, kterým před volbami nebyla věnována téměř žádná pozornost.

Navzdory těmto komplikacím volby proběhly, což také popisovala následující podkapitola. Transakce mezi indickou vládou, respektive vládní společností Bharat Electronics Limited a Namibijskou volební komisí tak dne 28. listopadu 2014 získala reálné obrysy. Společnost před i během voleb poskytla Namibii technickou podporu jejich specialistů, kteří operativně řešili vzniklé problémy. Hlavní nedostatek ovšem vyřešen nebyl, i navzdory nespokojenosti nebyly využity tzv. papírové stopy, které měly voliči poskytnout ověření volby. Voličům tak nezbyla jiná možnost než systému věřit, hlasovat bez předsudků a obav z možných volebních podvodů.

Další část popisovala technický a uživatelský parametr hlasovacího systému. Bylo zjištěno, že se EVM skládá ze dvou základních částí tzv. kontrolních a hlasovacích jednotek, díky kterým byly ovládány úředníky volebních komisí a voliči. Princip věci je poměrně jednoduchý. Volič na kontrolní jednotce vybral svého kandidáta/politickou stranu a úředník měl celou dobu volbu pod kontrolou prostřednictvím kontrolní jednotky, která volbu dále zaznamenávala pro kalkulaci hlasů.

Po skončení hlasování byly kontrolní jednotky připojeny k tabulátorům, které agregovaly volební výsledky ze všech volebních místností v regionu. Následně byly EVM odvezeny do jednoho ze 121 středisek, které byly umístěny ve všech obvodech. Zde se ověřily výstupy z hlasovacích místností a byly vytištěny výsledky, které se dále zasílaly do Centra volebních výsledků v hlavním městě. Volební výsledky vyhlásila ECN dne 1. prosince 2014.

Pokud chceme shrnout výsledky této analýzy, ukázalo se, že obavy opozice nebyly neopodstatněné a technické problémy se během volebního dne skutečně objevily. Navzdory očekávání opozice ale zasáhly proces identifikace voličů před samotným hlasováním. Závažnější problémy se samotnými EVM nebyly dohledány. Tato tvrzení dokazují i pozorovatelské týmy, které se víceméně shodly, že byly tyto volby transparentní, svobodné, spravedlivé, důvěryhodné a pokojné, ačkoliv se neobešly bez problémů, jako nepřechtení otisků prstů či nefunkční identifikační karty. ECN ovšem chyby spatřovala spíše v úřednících, kteří je neuměli ovládat, nebyli řádně proškoleni, a proto došlo k sedmihodinovým časovým prodlevám. Na druhou stranu špatné proškolení volebního personálu označili jakožto chybu i pozorovatelé.

Z hlediska naplnění výzkumných cílů jsou pak výstupy této práce poměrně rozporuplné. Pokud bereme v potaz hypotézy, které předpokládají, že, „zavedení EVM vedlo k zásadním problémům ve volebním aktu a EVM v Namibii vedly ke snížení možných volebních manipulací“, nemůžeme se stoprocentní jistotou odpovědět ano či ne. S určitou platností totiž nelze říci, že by zavedení EVM vedlo k zásadnějším problémům ve volebním aktu. Pokud totiž pomineme, ECN zmiňovaný, lidský faktor, který ovlivnil proces identifikace voličů, a bereme v potaz předchozí volby, kdy trvalo sčítání a vyhlášení volebních výsledků celých pět dní, můžeme říci, že ano. Teze je za těchto předpokladů platná a můžeme ji potvrdit. V tomto případě nebyly dohledány další závažnější problémy, které by výrazněji narušily samotný volební akt, což potvrzují i členové pozorovatelských misí, kteří se hlasování zúčastnili přímo ve volebních místnostech. Pokud se pak takovéto obtíže objevily, byly ze strany technické podpory okamžitě napraveny.

Druhou zkoumanou tezi, tedy že EVM v Namibii vedly ke snížení možných volebních manipulací, pak musíme spíše vyvrátit. Důvodem jsou tzv. VVPAT, tedy papírové stopy, které požadovala opozice, ale v podstatě i indická justice, která potvrdila, že jsou pro transparentní výsledky voleb nezbytné. Namibijská vláda měla bohužel roku 2014 již nakoupeny EVM zastaralé, které tuto funkci neovládaly. Z tohoto důvodu se dá tvrdit, že EVM v Namibii mohly vést spíše ke zvýšení volebních manipulací, jelikož si voliči nemohli ověřit, jak hlasovali a museli systému věřit. Samozřejmě se zde dá namítnout, že lze manipulovat i s papírovými hlasovacími lístky, kdy dochází k různým podvodům. Nicméně v případě EVM se takovéto nekalé jednání velice složitě prokazuje.

Potřebu tzv. VVPAT pak dokazuje i současná diskuze vedená v Namibii před druhými elektronickými volbami, které se mají konat v listopadu 2019. Opoziční vůdci pobízejí ECN k této aktualizaci a poukazují na podle jejich názoru úspěšný případ Demokratické republiky

Kongo, kde byly VVPAT využity v loňském roce. Také vyjádřili své obavy z nespolehlivosti strojů a neschopnosti předcházet volebním podvodům. ECN si ovšem stojí za svým názorem a předseda ECN Theo Mujuro vyzval své oponenty, aby mu uvedli konkrétní problém, který s EVM mají a dokonce nabízí zpřístupnění přístrojů veřejnosti, aby se vyvrátily jakékoliv spekulace a konspirační teorie (Omodiagbe 2019). V tomto ohledu se tedy nedá očekávat progres ani v letošních volbách.

V případě, že chceme zodpovědět naši výzkumnou otázku, „Napomáhají NVT zlepšení volebního aktu?“, je tak třeba pohlížet na problematiku ze dvou úhlů pohledů. Pokud si pod slovem „zlepšení“ představíme hlavní silné stránky, které před volbami deklarovala ECN, například zrychlení samotného volebního aktu (bez počátečních dlouhých front), zrychlení vyhlášení volebních výsledků (oproti roku 2009), odstranění nutnosti využívat papírové hlasovací lístky či motivaci mladších voličů účastnit se voleb, můžeme říci ano, NVT v Namibii napomáhají zlepšení volebního procesu.

Na mysli ovšem musíme mít nejenom EVM, ale i druhý prvek NVT, tedy biometrické přístroje, díky kterým se vytvořily před volebními místnostmi dlouhé fronty a chvíle před samotným hlasováním voličům značně zneprjemnily. Dále nesmíme opomenout technický parametr EVM, konkrétně několikrát diskutované VVPAT, které přístroje neobsahují a mohou být tak potenciálním zdrojem skrytých volebních manipulací. V tomto smyslu ke zlepšení volebního procesu nedošlo.

Tato diplomová práce tedy plně nenaplnila svůj cíl, tedy zjistit, zda nové volební technologie napomáhají ke zlepšení volebního procesu v Namibii. Tento fakt je dán zejména značně omezenými zdroji a daty, která jsou dostupná. V dalších výzkumech by bylo užitečné využít pobídky ECN, která navrhla členům opozice otestovat přístroje a najít případné chyby. Dále by bylo neméně zajímavé zkoumat fungování přístrojů i z hlediska lokálních voleb. Neméně zajímavé by pak bylo vytvořit komparativní výzkum, který by srovnával EVM od různých dodavatelů, které se od sebe z technologického hlediska mírně liší. Tento úkol by ovšem vyžadoval syntézu dvou oborů, detailní výzkum ICT specialistů, kteří by dokázali adekvátně posoudit technický parametr věci a politologů zkoumajících reálný vliv přístrojů na volební procesy. Do této chvíle nejspíše nebude možné zkoumat, zda jsou EVM ve svých různých podobách potencionálními hrozbami, volebními manipulacemi a výzkum zůstane spíše ve spekulativní a teoretické rovině. Na druhou stranu text dokázal pokrýt odborníky opomíjenou a neoblíbenou problematiku různých druhů hlasovacích technik. Stejně jako uvedl čtenáře do problematiky elektronických hlasovacích přístrojů v Namibii, které v mnoha zemích zůstávají spíše hudbou budoucnosti.

PRAMENY A LITERATURA

Literatura

Bauer, Gretchen, Taylor, Scott. 2011. *Politics in Southern Africa*. Second Edition. London: Lynne Rienner Publisher.

Daxecker, Ursula, et. al. 2019. „Fraud Is What People Make of It: Election Fraud, Perceived Fraud, and Protesting in Nigeria.“ SAGE journals. Dostupné na: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0022002718824636> (11. 6. 2019).

Dima, Debbie, LeBeau, Edith. 2005. „Multiparty Democracy and Elections in Namibia.“ *EISA Research Report*.

Fiala, Vlastimil. 2013a. *Politické stranictví v zemích jižní Afriky: (Namibie, Lesotho, Svazijsko)*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci.

Fiala, Vlastimil. 2013b. *Strany a stranický systém Namibie*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci.

Freyer, Ulrich. 2017. *Use of ICT in Electoral Processes. Introduction of Electronic Voting in Namibia*. Praia: Cape Verde. Dostupné na: https://www.idea.int/sites/default/files/multimedia_reports/transcripts/2017-11-22-Namibia_Introduction-of-electronic-voting_4.pdf (7. 6. 2019).

Grinc, Jaroslav. 2010. *Právo pro politology*. Praha: GRADA Publishing.

Hlaváček, Karel, Kuta, Martin. 2014. *Elektronické internetové hlasování v Estonsku*. Praha: Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky. Studie č. 1.231.

Horáková, Monika. 2009. *Elektronické volby na příkladu Švýcarska*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Diplomová práce.

Klíma, Jan. 2009. *Namibie*. Praha: Libri.

Klíma, Jan. 2015. *Dějiny Namibie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2015.

Lopez-Pintor, Rafael. 2010. „Assessing Electoral Fraud in New Democracies: A Basic Conceptual Framework.“ *IFES*. Dostupné na: https://www.ifes.org/sites/default/files/rlp_electoral_fraud_white_paper_web.pdf (11. 6. 2019).

OBSE. 2013. *Handbook for the Observation of New Voting Technologies*. OBSE: Warsaw. Dostupné na: <https://www.osce.org/odihr/elections/104939?download=true> (11. 6. 2019).

Pechar, Jiří. 2015. *Stranický systém s dominantní stranou (např. Tanzanie a Namibie)*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Katedra politologie. Diplomová práce.

Reterová, Sylvia. 2008. „Způsoby hlasování ve volbách a jejich historický vývoj: hlasovací technika jako stěžejní proměnná volebního procesu.“ *Středoevropské politické studie* 9, č. 2-3, 207-223. Dostupné na: https://journals.muni.cz/cepsr/article/viewFile/4393/3433_2007 (7. 6. 2019).

Sedláková, Marie. 2011. *Elektronické volby jako součást e-governmentu a jejich budoucnost v ČR*. Brno: Mendelova Univerzita v Brně, Provozně ekonomická fakulta. Bakalářská práce.

Shein, Erica, Vickery, Chad. 2012. *Assessing Electoral Fraud in New Democracies: Refining the Vocabulary*. Dostupné na: https://www.ifes.org/sites/default/files/assessing_electoral_fraud_series_vickery_shein.pdf (7. 6. 2019).

Shejavali, Nangula. 2014. „Electronic Voting Machines. Briefing Paper No. 1.“ *Election Watch*, 1-16. Dostupné na: <https://ippr.org.na/wp-content/uploads/2014/10/Election%20Watch%20EVM%20paper.pdf> (11. 6. 2019).

Stewart, Charles III. 2011. „Voting Technologies.“ *Annual Review of Political Science* 14, 353-378. Dostupné na: <http://web.mit.edu/supportthevoter/www/files/2013/09/Voting-Technologies-CStewart.pdf> (7. 6. 2019).

van Ham, Carolien, Lindberg, Staffan I. 2015. „From Sticks to Carrots: Electoral Manipulation in Africa, 1986-2012.“ *Government and Opposition* 50, č. 3, 521-548.

Prameny

AbuAli, Almarabeh. 2010. „A general Framework for E-Government: Definition Maturity Challenges, Opportunities, and Success.“ *European Journal of Scientific Research* 39, č. 1, s 29-42. Dostupné na: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/apcity/unpan045348.pdf> (10. 6. 2019).

ACE project. b. r. *Elections and Technology*. Dostupné na: <https://aceproject.org/ace-en/topics/et/eth/eth02/eth02b/eth02b3> (11. 6. 2019).

Africa Confidential. 2014. „Geingob goes for broke.“ *Africa Confidential* 55 č. 17, 4-6.

AfricaElections. b.r. *Elections in Namibia*. Dostupné na: <http://africanelections.tripod.com/na.html> (11. 6. 2019).

Africland post. 2014. *AU, regional bloc applaud Namibia's e-vote*. Dostupné na: <http://www.africlandpost.com/au-regional-bloc-applaud-namibias-e-vote/> (7. 6. 2019).

Agarwal, Nikhil. 2018. „Opposition wants paper ballots but Namibia wants Indian VVPAT-linked EVMs.“ *Livemint.com*. Dostupné na: <https://www.livemint.com/Politics/vAyO4uvMFwoS500bDGf4ZP/Opposition-wants-paper-ballots-but-Namibia-wants-Indian-VVPA.html> (11. 6. 2019).

Aktuálně.cz 2014. *Největší pijani světa: Čechy poráží v pití piva Namibie*. Dostupné na: <https://magazin.aktualne.cz/kuriozity/nejvetsi-pijani-sveta-cechy-porazi-v-konzumaci-piva-namibie/r~6b9f68d434f711e48975002590604f2e/> (11. 6. 2019).

Anandaraj, S. et al. 2015. *Secured Electronic Voting Machine using Biometric*. Příspěvek přednesený na konferenci: 2nd International Conference on Innovations in Information, Embedded and Communication systems, Coimbatore 22. – 26. února 2015. Dostupné na: <http://www.wineyard.in/Abstract/mtech/Embedded/2015/bp/15EM32.pdf> (7. 6. 2019).

Basimanebotlhe, Tsaone, Selatlhwa, Innocent. 2016. „Of electronic voting.“ *Mmegionline*. Dostupné na: <https://www.mmegi.bw/index.php?aid=61899&dir=2016/july/29> (11. 6. 2019).

Basu, Subhajt. 2004. „E-Government and Developing Countries: An Overview.“ *In: International Review of Law Computers & Technology* 18, č. 1, 109-132. Dostupné na: <http://workspace.unpan.org/sites/Internet/Documents/UNPAN93468.pdf> (10. 4. 2019).

bbc.com. 2014. *Namibia's electronic election woos young voters*. Dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-africa-30183840> (11. 6. 2019).

BEL. b.r. *e-Governance Systems*. Dostupné na: <http://www.bel-india.in/Products.aspx?MIId=14&LIId=1&link=45> (11. 6. 2019).

Birch, Sarah. 2011. „Electoral Corruption.“ *IDCR*. Dostupné na: http://repository.essex.ac.uk/4484/1/05_11.pdf (16. 6. 2019).

Blanc Jarrett. 2007. „Challenging the Norms and Standards of Election Administration.“ *IFES.org*. Dostupné na: https://ifes.org/sites/default/files/1_ifes_challenging_election_norms_and_standards_wp_elvo_t.pdf (7. 6. 2019).

Bloomberg. b.r. *Company Overview of Bharat Electronics Limited*. Dostupné na: <https://www.bloomberg.com/research/stocks/private/snapshot.asp?privcapId=8910862> (11. 6. 2019).

CIA. 2019. *Namibia*. Dostupné na: <https://www.cia.gov/LIBRARY/publications/the-world-factbook/geos/wa.html> (7. 6. 2019).

Cohn, Jennifer. 2018. „Voting Machines: What Could Possibly Go Wrong?“ *The New York Review*. Dostupné na: <https://www.nybooks.com/daily/2018/11/05/voting-machines-what-could-possibly-go-wrong/> (11. 6. 2019).

Communications Act 8 of 2009. Dostupné na: https://laws.parliament.na/cms_documents/2015---regulations-in-respect-of-type-approval-and-technical-standards-for-telecommunications-equipment-c4a2f397ec.pdf (11. 6. 2019).

Crabtree, Justina. 2018. „Here's how Cambridge Analytica played a dominant role in Kenya's chaotic 2017 elections.“ *CNBC.com*. Dostupné na: <https://www.cnbc.com/2018/03/23/cambridge-analytica-and-its-role-in-kenya-2017-elections.html> (16. 6. 2019).

ČT24. 2017. *Keňský soud zneplatnil volbu prezidenta, hlasovat se bude znovu*. Dostupné na: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2227054-kensky-soud-zneplatnil-volbu-prezidenta-hlasovat-se-musi-znovu> (16. 6. 2019).

DefenseWorld.net. 2014. *Namibia Uses BEL-Made Electronic Voting Machines In A First*. Dostupné na: https://www.defenseworld.net/news/11674/Namibia_Uses_BEL_Made_Electronic_Voting_Machines_In_A_First#.XOkzAYgzbiU (11. 6. 2019).

Democratic Audit UK. 2019. *Detection election fraud: is it possible to identify manipulated vote counts?* Dostupné na: <http://www.democraticaudit.com/2019/03/01/detecting-election-fraud-is-it-possible-to-identify-manipulated-vote-counts%E2%80%9F/> (7. 6. 2019).

Dočekalová, Pavla 2012b. „Definice a konceptualizace volebních podvodů.“ *Evropská volební studia* 7, č.1, 17-21. Dostupné na: http://ispo.fss.muni.cz/uploads/EVS/013/EVS_7_1_2.pdf (7. 6. 2019).

Dočekalová, Pavla. 2012a. „Komparativní výzkum volebních podvodů: metodologické přístupy a možnosti sběru dat.“ *Evropská volební studia* 7, č. 2, 91-100. Dostupné na: http://ispo.fss.muni.cz/uploads/EVS/014/EVS_7_2_1.pdf (7. 6. 2019).

E15.cz. 2014. *První elektronické volby v Africe: V Namibii volí prezidenta a parlament.* Dostupné na: <https://www.e15.cz/zahranicni/prvni-elektronicke-volby-v-africe-v-namibii-voli-prezidenta-a-parlament-1140943> (20. 5. 2019).

ECN. „ECN – Electoral Commission of Namibia.“ *Facebook.com.* https://www.facebook.com/search/top/?q=ecn%20-%20electoral%20commission%20of%20namibia&epa=SEARCH_BOX (7. 6. 2019).

ECN. „ECN – Electoral Commission of Namibia.“ *Youtube.com.* Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=t822-cu1q5c> (2. 6. 2019).

ECN. 2014. *Performance Assessment and Post-election Report.* Dostupné na: <http://www.ecn.na/documents/27857/180253/Post+Election+Report+2014/2d34cdf9-4a1c-4856-ac99-7baf790e9243> (7. 6. 2019).

ECN. 2015. *Vote 28: Electoral Commission of Namibia.* Dostupné na: <http://www.opm.gov.na/documents/108506/151750/VOTE+28+ELECTOCOMMISSION+OF+NAMIBIA.pdf/b0523e85-518e-49bd-bd33-a1772a7cc65f> (7. 6. 2019).

ECN. 2018. *Refresh your election knowledge: All you need to know about the upcoming elections in 2019.* Dostupné na: <http://www.ecn.na/documents/27857/193258/Voters+Education+refresh+your+knowledge/4447070b-a20e-4b8d-b1df-ac7c791cd8c7> (7. 6. 2019).

EISA. 2012. *Namibia: Fact file.* Dostupné na: <https://www.eisa.org.za/wep/nam1.htm> (2. 6. 2019).

EISA. 2015. *Electronic Voting and the 2014 Namibian General Elections.* Dostupné na: <https://www.eisa.org.za/pdf/nam2014eisa.pdf> (2. 6. 2019).

EISA. b.r. *Namibia: Election observation reports and statements.* Dostupné na: <https://www.eisa.org.za/epp-namibia.php> (2. 6. 2019).

ElectionWatch. 2014. *Mass turnout for registration*. Dostupné na: <https://ippr.org.na/wp-content/uploads/2014/11/ElectionWatch%209e.pdf> (2. 6. 2019).

Elving, Ron. 2018. „The Florida Recount of 2000: A Nightmare That Goes on Haunting.“ *npr.org*. Dostupné na: <https://www.npr.org/2018/11/12/666812854/the-florida-recount-of-2000-a-nightmare-that-goes-on-haunting?t=1559689465618> (2. 6. 2019).

Emminghaus, Christoph et. al. 2010. „Namibias Emerging Political Culture.“ *State, Society and Democracy: A Reader in Namibian Politics* 237-260. Macmillian Education Namibia Ltd: Windhoek.

e-politics. 2013. *Moderní (alternativní) typy hlasování*. Dostupné na: <http://e-politics.cz/moderni-alternativni-typy-hlasovani/> (7. 6. 2019).

Espinoza, Nicole, Ling, Gloria. 2007. *Electronic Voting: Arguments in Favor*. Stanford: Stanford University. Dostupné na: https://cs.stanford.edu/people/eroberts/cs181/projects/2006-07/electronic-voting/index_files/page0001.html (2. 6. 2019).

Everett, Greene et. al. 2008. *Electronic Voting Machines versus Traditional Methods: Improved Preference, Similar Performance*. Houston: Rice University. Dostupné na: http://chil.rice.edu/research/pdf/EverettGreeneBWDST_08.pdf (7. 6. 2019).

FairVote.org. b.r. *The History of the Paper Ballot*. Dostupné na: <http://archive.fairvote.org/righttovote/pballot.pdf> (2. 6. 2019).

Goldsmith, Ben. 2011. „Electronic Voting & Counting Technologies: A Guide to Conducting Feasibility Studies.“ *IFES*. Dostupné na: https://www.ifes.org/sites/default/files/electronic_voting_and_counting_tech_goldsmith_0.pdf (7. 6. 2019).

Government Gazette Electoral Act 24 of 1992. Dostupné na: [https://www.npc.gov.na/downloads/Laws%20of%20Namibia%20\(By%20year\)/Year%201992/No.24%20of%201992%20Electoral%20Act.pdf](https://www.npc.gov.na/downloads/Laws%20of%20Namibia%20(By%20year)/Year%201992/No.24%20of%201992%20Electoral%20Act.pdf) (7. 6. 2019).

Government Gazette Electoral Act 5 of 2014. Dostupné na: <http://www.ecn.na/documents/27857/193258/Electoral+Act+5+of+2014.pdf/1bd1c3e3-bdd1-4183-a2fa-2ae6e397180e> (11. 6. 2019).

Gulf News. 2014. *India-made EVMs to be used in Namibias presidential polls*. Dostupné na: <https://gulfnews.com/world/asia/india/india-made-evms-to-be-used-in-namibias-presidential-polls-1.1326602> (2. 6. 2019).

IDEA. 2011. *Introducing Electronic Voting: Essential Considerations*. Dostupné na: <http://www.corteidh.or.cr/tablas/28047.pdf> (7. 6. 2019).

IDEA. b.r. *Voter Turnout by Election Type. Namibia*. Dostupné na: <https://www.idea.int/data-tools/country-view/223/40> (2. 6. 2019).

IFES.org. 2014. *Electronic Voting Machines (EVMs): Pakistan Factsheet*. Dostupné na: https://www.ifes.org/sites/default/files/electronic_voting_machines.pdf (7. 6. 2019).

Institut politického marketingu. b.r. *Gerrymandering*. Dostupné na: <http://politickymarketing.com/glossary/gerrymandering> (16. 6. 2019).

IPU.org. b.r. *Namibia National Assembly: Last Elections*. Dostupné na: http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2225_E.htm (2. 6. 2019).

Jarabinský, Ivan. 2013a. „Diskuze nad povahou volebních podvodů a pokus o redefinici.“ *European Electoral Studies* 8, č. 1, 37-45. Dostupné na: http://ispo.fss.muni.cz/uploads/EVS/015/evs_8_1_3.pdf (7. 6. 2019).

Jarabinský, Ivan. 2013b. „Koncept ke zkoumání volebních podvodů: Případová studie ruských parlamentních voleb 2011.“ *European Electoral Studies* 8, č. 1, 94-112. Dostupné na: <http://volebnistudia.cz/wp-content/uploads/evs-2013-2-1.pdf> (7. 6. 2019).

Kabore, Marc, Roch. 2015. „From Africa to America, manipulation and money make elections less than truly democratic.“ *TheConversation.com*. Dostupné na: <https://theconversation.com/from-africa-to-america-manipulation-and-money-make-elections-less-than-truly-democratic-48221> (16. 6. 2019).

Kahiurika, Ndanki. 2015. „Political parties oppose paperless EVMs.“ *The Namibian*. Dostupné na: <https://www.namibian.com.na/index.php?id=141740&page=archive-read> (11. 6. 2019).

Karuuombe, Barney. 2014. *Benefits of EVMs. Electoral Symposium 2014*. Příspěvek přednesený na konferenci: Presentation to the Electoral Symposium, Windhoek 12. října 2014. Dostupné na: http://www.ecn.na/electoral-symposium-2014/-/asset_publisher/8LDrVrs5lt8G/content/benefits-of-evms (11. 6. 2019).

Kaure, Alexactus T. 2016. „Namibia will remain a One-(Doinant) Party State. The Namibian.“ Dostupné na: <https://www.namibian.com.na/index.php?page=archive-read&id=146182> (11. 6. 2019).

Khan, Hina. 2017. „Top 10 Advantages and Disadvantages of Electronic Voting Machines (EVM).“ *World Blaze*. Dostupné na: <https://www.worldblaze.in/advantages-disadvantages-of-electronic-voting-machines-evm/> (11. 6. 2019).

Kohno, Tadayoshi et. al. 2003. *Analysis of an Electronic Voting System*. Dostupné na: <https://www.cs.cornell.edu/people/egs/cornellonly/syslunch/fall03/voting.pdf> (2. 6. 2019).

Lauer, Thomas. 2014. „The Risk of e-Voting.“ *The Electronic Journal of e-Government*. Dostupné na: https://www.researchgate.net/profile/Thomas_Lauer/publication/228920801_The_Risk_of_e_Voting/links/004635182c0960710c000000.pdf (2. 6. 2019).

Laukkonen, Jeremy. 2018. „Which Countries Use Electronic Voting?“ *LifeWire.com*. Dostupné na: <https://www.lifewire.com/which-countries-use-electronic-voting-4174877> (2. 6. 2019).

Mail&Guardian. 2014a. *Namibia: Swapo sweeps elections, Geingob wins presidency*. Dostupné na: <https://mg.co.za/article/2014-12-02-namibias-swapo-win-elections-geingob-voted-as-president> (11. 6. 2019).

Mail&Guardian. 2014b. *SA observers heckled while declaring Namibian poll free and fair*. Dostupné na: <https://mg.co.za/article/2014-11-30-sa-observers-heckled-while-declaring-namibian-poll-free-and-fair> (11. 6. 2019).

Mann, Thomas E. 2001. „Reflections on the 2000 U.S. Presidential Election.“ *Brookings*. Dostupné na: <https://www.brookings.edu/articles/reflections-on-the-2000-u-s-presidential-election/> (2. 6. 2019).

MBAUniverse.com. b.r. *EVMs Vs Paper Ballots: Which on is Better to Use?* Dostupné na: <https://www.mbauniverse.com/group-discussion/topic/current-affairs/evms-vs-paper-ballots> (11. 6. 2019).

Ministry of External Affairs of Government of India. 2018. *India – Namibia Bilateral Relations*. Dostupné na: https://mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/India-Namibia_Bilateral_Relations_dec_2018.pdf (2. 6. 2019).

Mit Election Data. b.r. *Voting technology*. Dostupné na: <https://electionlab.mit.edu/research/voting-technology> (11. 6. 2019).

Monga, Anil. 2008. „E-government in India: Opportunities and Challenges.“ *In: JOAAG 3*, č. 2, 52–61. Dostupné na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.394.3684&rep=rep1&type=pdf> (11. 6. 2019).

Mostert, Janeke, Mutula, Stephen. 2010. „Challenges and opportunities of e-government in South Africa.“ *In: The Electronic Library 28*, č. 1, 38-53. Dostupné na: <https://pdfs.semanticscholar.org/08dc/8131371a4a0a3ade07a83a7e732d7839ee26.pdf> (2. 6. 2019).

NAP. 2006. *Asking the Right Questions About Electronic Voting*. Dostupné na: <https://www.nap.edu/read/11449/chapter/5> (11. 6. 2019).

news24. 2014. *Namibia's polls face legal challenge by opposition*. Dostupné na: <https://www.news24.com/Africa/News/Namibias-polls-face-legal-challenge-by-opposition-20141125-2> (2. 6. 2019).

Nwangwu. 2015. *Biometric voting technology and the 2015 general elections in Nigeria*. Nsukka: University of Nigeria. Dostupné na: <https://inecnigeria.org/wp-content/uploads/2019/02/Conference-Paper-by-Chikodiri-Nwangwu2.pdf> (11. 6. 2019).

Omodiagbe, Conrad. 2019. „Namibian Opposition Demand Updated Voting Machines.“ *The Election Network*. Dostupné na: <http://theelectionnetwork.com/2019/01/29/namibia-opposition-call-for-update-of-voting-machines/> (2. 6. 2019).

ProCon.org.2009. *Top 10 Pro and Con Arguments*. Dostupné na: <https://votingmachines.procon.org/view.resource.php?resourceID=000265> (11. 6. 2019).

Russel, Martin, Zamfir, Ionel. 2018. „Digital technology in elections: Efficiency versus credibility?“ *European Parliament*. Dostupné na: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/625178/EPRS_BRI\(2018\)625178_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/625178/EPRS_BRI(2018)625178_EN.pdf) (16. 6. 2019).

Sál, Karel. 2016. „Neúspěchy internetových voleb (9): Namibie.“ *e-politics.cz*. Dostupné na: <http://e-politics.cz/neuspechy-internetovych-voleb-9-namibie/> (2. 6. 2019).

Schneier, Bruce. 2004. „What's Wrong With Electronic Voting Machines?“ *OpenDemocracy*. Dostupné na: https://www.schneier.com/essays/archives/2004/11/whats_wrong_with_ele.html (2. 6. 2019).

Schneier, Bruce. 2014. *The Problem with Electronic Voting Machines*. Dostupné na: https://www.schneier.com/blog/archives/2004/11/the_problem_wit.html (2. 6. 2019).

The Commonwealth. 2014. *Report of the Commonwealth Expert Team: Namibia Presidential and National Assembly Elections 28 November 2014*. Dostupné na:

<http://thecommonwealth.org/sites/default/files/inline/Namibia%2BReport%2Bof%2Bthe%2BCommonwealth%2BExpert%2BTeam%2B2014.pdf> (11. 6. 2019).

The Encyclopaedia Britannica. 2019. *Sam Nujoma: President of Namibia*. Dostupné na: <https://www.britannica.com/biography/Sam-Nujoma> (11. 6. 2019).

The Constitution of The Republic of Namibia. Dostupné na: http://www.icla.up.ac.za/images/constitutions/namibia_constitution.pdf (7. 6. 2019).

Tjipueja, Notemba. 2014. *Official Announcement of Final Election Results of The 2014 Presidential and National Assembly Elections*. ECN: Windhoek. Dostupné na: http://www.ecn.na/current-affairs/-/asset_publisher/EJDDhRN8FJzf/content/official-announcement-of-final-election-results-of-the-2014-presidential-and-national-assembly-elections (2. 6. 2019).

Transparency International. b.r. *Volby*. Dostupné na: <http://transint.xred.cz/volby/> (2. 6. 2019).

van Schie, Kristen. 2014. „FACTSHEET: Namibia votes.“ *Africa Check*. Dostupné na: <https://africacheck.org/factsheets/factsheet-namibia-votes/> (11. 6. 2019).

van Wyk, Jan. 2014. „The Stand of UPM on the Just Ended Elections.“ *Rehoboth Basters*. Dostupné na: <http://rehobothbasters.org/news/801-the-stand-of-the-upm-on-the-just-ended-elections> (7. 6. 2019).

W. Jones, Douglas. 2003. *A Brief Illustrated History of Voting*. Dostupné na: <http://homepage.cs.uiowa.edu/~jones/voting/pictures/#before> (7. 6. 2019).

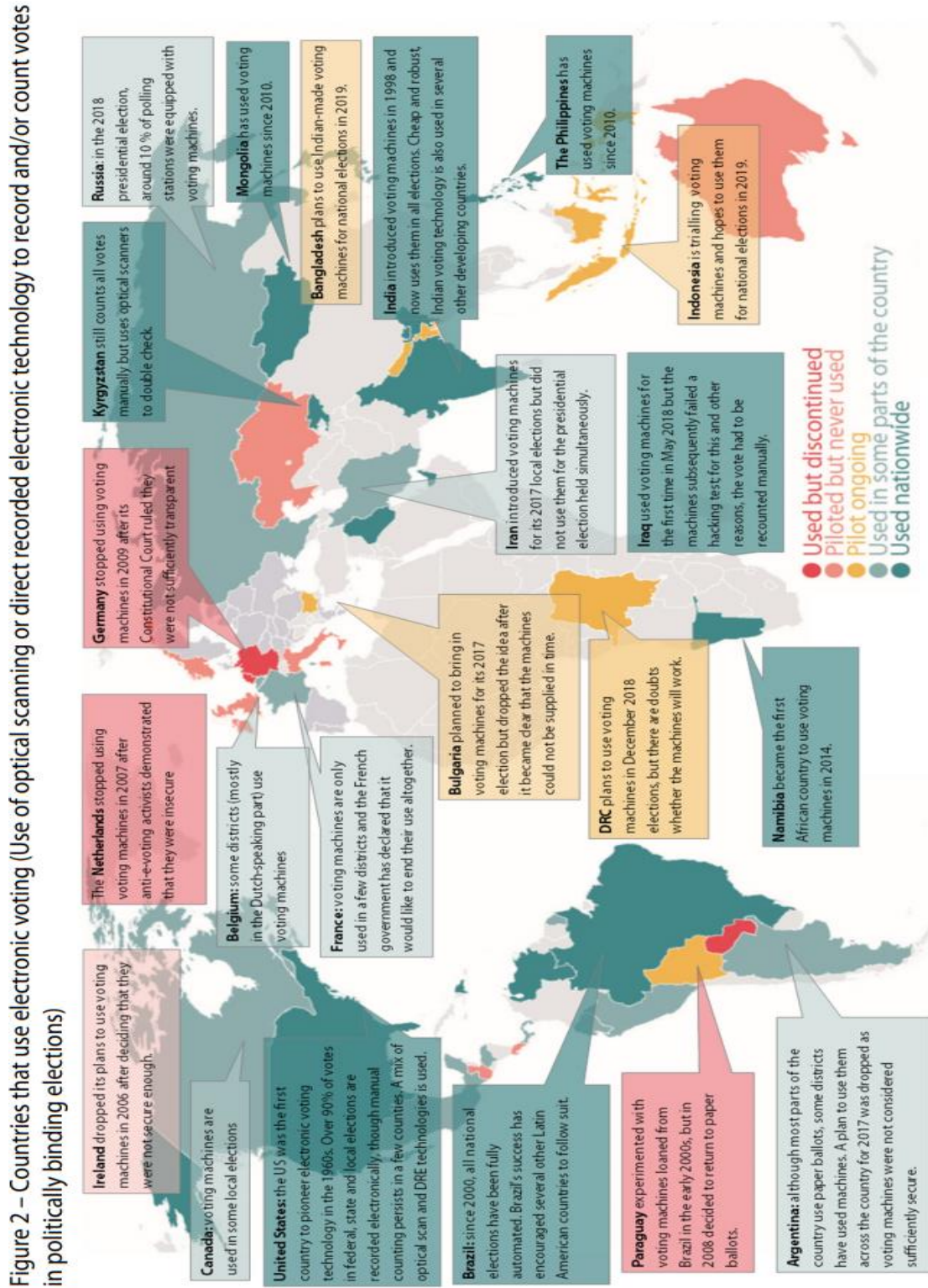
Wiley, John & Sons. 2014. 2014. „NAMIBIA: Poll Preparations.“ *Africa Research Bulletin* 51 č. 12, 8-9.

Zálišová, Irina. 2008. *Cesty k eGovernmentu*. Ministerstvo vnitra České republiky. Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/clanek/cesty-k-egovernmentu.aspx> (7. 6. 2019).

PŘÍLOHA

Příloha č. 1: Země využívající elektronické hlasování (systém optického scanu, DRE)

Zdroj: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International Foundation for Electoral Systems in Russel, Zamfir 2018: 11